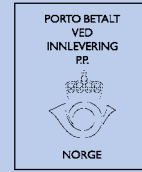

B

Returadresse: Byhistorisk Forening, Postboks 351, 4001 Stavanger

Stavangeren

Medlemsblad for Byhistorisk Forening Stavanger

Styret i Byhistorisk Forening 2011

Hans Eyvind Næss

Eiganesvn. 56, 4009 Stavanger
Tlf. p. 51 52 91 34
mail: hans.nass@arkivverket.no

Harald Sig. Pedersen

Grytingskroken 4, 4041 Hafsfjord
Tlf. p. 51 55 64 99, mail: pede7@online.no

Elsa Grimnes

Torfæusgt. 56, 4009 Stavanger
Tlf. p 51 52 02 29, mail: elsa@saft.no

Petter Løhre

Blomsterveien 1, 4022 Stavanger
Tlf. p 97 00 31 27
mail: Petter.lohre@lyse.net

Bodil Wold Johnsen

Leiv Eriksonsgt. 52, 4009 Stavanger
Tlf. p. 51 53 15 82
mail: bjohnsen@stavanger.kommune.no

Kirsti Lærdal

Abelstrappa 10, 4012 Stavanger
Tlf. p. 93 44 02 04
mail: kirsti.m.lardal@uis.no

Frederik Hansen

Bjørnøygata 11, 4009 Stavanger
Tlf. p. 51 52 63 82
mail: frederik@infotonics.no

Odd Øgreid

Larsokveien 27, 4046 Hafsfjord
Tlf. p. 51 59 08 02
mail: rogreid@online.no

Bente Madsen Bærheim

Badehusgata 43, 4014 Stavanger
Tlf. p. 97 17 67 10
mail: bente.madsen@lyse.net

- Forstand fra fortiden?
- Køhlereiendommen i Hillevåg
- Bispeladegård

INNHold

Leder	3
<i>Av Hans Eyvind Næss</i>	
Køhlereiendommen i Hillevåg	5
<i>Av Bodil Wold Johnsen</i>	
Bispeladegård	27
<i>Hans Eyvind Næss</i>	

Hans Eyvind Næss

Hans Eyvind Næss (f. 1943) er seniorrådgiver hos Riksarkivaren med kontor i Stavanger. Han var statsarkivar i Stavanger 1970-2005. Han har doktorgrad (dr. philos) på en avhandling om trolldomsprosessene i Norge på 1500-1600-tallet. Han har skrevet bøker og artikler om norsk og nordisk rettshistorie og administrasjonshistorie, og også fremstillinger som omfatter sosialhistorie, kvinnehistorie og emigrasjonshistorie. Hans produksjon omfatter også flere bygdebøker og en lang rekke bøker og artikler om Stavanger og Rogalands kulturhistorie.

Bodil Wold Johnsen

Bodil Wold Johnsen er byarkivar i Stavanger. Hun er cand.philol. med historie hovedfag og dr. art. fra Universitetet i Bergen. Både hovedoppgave og doktoravhandling er bidrag til Stavanger bys historie. Hovedoppgaven har tittelen *Nasjonal Samling i Stavanger 1933-37*. Doktoravhandlingen *Fra universitetsvisjon til høyskoleintegrasjon* er om fremveksten av høyere utdanning og forskning i Rogaland fra 1960-tallet til etableringen av Høgskolen i Stavanger i 1994. Hun har også skrevet en rekke artikler om Stavanger bys historie på 1900-tallet, bl.a. bidraget *Politisk strid og kriseforlik i tobindsverket Stavanger mellom Sild og Olje*.

Forstand fra fortiden?

Det er en stor glede å ønske alle medlemmene av Byhistorisk forening og alle andre lesere av Stavangeren velkommen til et magasin med nytt format og ny layout. Gjennom tyve år har mange dyktige, kunnskapsrike og engasjerte lokalhistorikere bidratt til at Stavangeren er blitt det sentrale formidlingsorgan for vår byhistorie. Foreningen har også maktet å gjøre alle magasinene fra alle disse tyve årene tilgjengelige på nettstedet til Byhistorisk forening. Alle som idag leter etter opplysninger fra Stavangers historie på internett vil få ett eller flere oppslag knyttet til artikler i Stavangeren. Alle publikasjoner som foreligger og alle som kommer er dermed levende byhistorie som alltid er tilgjengelig ved hjelp av et «tastetrykk». Fortiden er altså present, til stede så snart vi ønsker kunnskap eller vi ønsker å kontrollere opplysninger. Vi håper det nye magasinet vil være enda mer attraktivt enn det gamle magasin både for lesere og skribenter. Vi har studert andre lokalhistoriske magasin og årbøker. Vi konstaterer at mange av disse gjennom de senere år er modernisert og gitt høyere kvalitet med hensyn til innbinding, papirkvalitet, format og layout. Vi håper at dette det nye Stavangeren er et skritt på denne veien også i vår forening.

Det er nyttig å fylle år. Særlig rundt år. Slike fødselsdager stimulerer til ekstra innsats, til tiltak som syns og som styrker engasjementet i arbeidet for foreningen i tiden fremover.

Kan vi få forstand fra fortiden? Det er nok mange som er lite interessert i historie som vil si at man klarer seg godt uten særlig mye historisk kunnskap. Men dette vil nødvendigvis være en overflatisk betraktning. Foreningen har lært av fortiden når vi nå gjør et helhjertet forsøk på å forbedre formidlingen om fortiden i en ny magasinutgave. Og den kunnskap denne foreningen formidler, eller andre historieformidlere sprer i ulike sammenhenger, i andre foreninger, i historietimene i alle skoleslag og på høyskoler og universitet, resultatene av historisk forskning på de fleste fagområder, fra medisin til statsvitenskap, innholdet i premisene for vedtak

i alle politiske fora, alt er knyttet til historisk kunnskap. Så det er vanskelig å se at det eksisterer mye forstand uten at den er knyttet til kunnskap om informasjon fra en tidslinje, fra fortiden enten det er i forrige uke eller i forrige årtusen.

Jeg tror det er viktig å søke den kunnskap som gir oss innsikt og forstand både analytisk, induktivt og deduktivt. For å vri litt på et klokt utsagn fra en annen av årets jublanter, den 250 år gamle Jens Zetlitz; den forstand vi får fra å lese historie og annen litteratur gjør det mulig for oss å «beriktige vår begripelse».

Med håp om at innholdet i vårt jubileumsår bidrar til å styrke vår forstand og vår evne til å gjøre sindige og kunnskapsbetingede tanker og refleksjoner om spørsmål vi må forholde oss til i livet.

Stavanger 13. mars 2011

Hans Eyvind Næss

Køhlereiendommen i Hillevåg

Av Bodil Wold Johnsen

Innledning

Den 4. januar 1883 ble boet til byens største handelshus, J.A. Køhler & Co., overgitt til skifteretten. Lederen av handelshuset, stadshauptmann Wilhelm Hansen, var også disponent for et annet av Stavangers gamle handelshus, Ploug & Sundt. Den 24. januar ble også dette firmaet slått konkurs. Krakket som rammet byens næringsliv fra årsskiftet 1882/83, kom utenfra. Et internasjonalt konjunkturomslag fra midten av 1870-årene forplantet seg straks til Norge, og skapte vanskeligheter for eksportnæringene. I Stavanger ble nedgangen følbart alt i 1875/76. Byens økonomi var basert på fiskehandel og skipsfart. Det var sildehandelen som først hadde sviktet i og med at silda forsvant fra stavangerområdet omkring 1870. Samtidig var skipsfarten - den mest konjunkturfølsomme av alle byens næringer - på hell. 1880-års krisen rammet en stor del av byens handelspatrisiat. «Det var de ældste og «fornemste» Familier, vor nærmeste Omgang gjennom Generationer..», skrev Alexander Kielland på nyåret 1883 til Georg Brandes¹.

Selve krisen i Stavanger i 1880-årene er inngående belyst og beskrevet av Rolf Danielsen, medforfatter og redaktør av historieverket om Stavanger på 1800-tallet.² Handelshuset Køhler har også fått sin historie nedtegnet av Arne Bang Andersen i boken *Handelshuset Køhler i Stavanger – under hvite seil*.³ Bang Andersen har basert sin fremstilling på mange ulike kilder. En kilde som imidlertid ikke synes å ha blitt benyttet verken hos Bang Andersen eller andre, er Stavanger bystyres trykte forhandlinger om saken og den såkalte Hillevågkomiteens innstilling. Komiteen som var nedsatt av Stavanger formannskap 18. november 1886, fikk i oppdrag å foreslå hvordan Køhlereiendommen i Hillevåg kunne benyttes etter at

1 Danielsen, Rolf. 1975. *Den store krise. I Stavanger på 1800-tallet*.

Utgitt av Stavanger kommune til byjubileet 1975.

2 Samme sted.

3 Bang Andersen, Arne. 1971. *Handelshuset Køhler i Stavanger - under hvite seil*. Stavanger.

Stavanger kommune året før hadde kjøpt eiendommen av konkursboet.⁴ Komiteinnstillingen er vedlagt et kart over Hillevåg som også synes å være lite kjent.⁵ Bang Andersens bok inneholder for eksempel en rekonstruksjonstegning av arkitekt Halvor Ramsfjell ved byarkitektkontoret i Stavanger kommune, og det er gjerne denne tegningen det refereres til ved omtaler av Hillevåg. I byarkivet fins imidlertid kartet over Hillevåg som illustrerer Køhlereiendommen i hele sin utstrekning «med alle dens Herligheder og Tilliggelser».⁶ Et av formålene med denne artikkelen er å presentere Hillevågkomiteens innstilling med det vedlagte kartet. Artikkelen viser også hvordan krisen førte til konkurs og avvikling for eierne av Hillevåg, og hvem som kjøpte den resterende delen av Hillevåg etter at Stavanger kommune hadde sikret seg vannrettighetene til Mosvannet og areal til fattiggården. Tanken om å legge sykehus og asyl til Hillevåg var da blitt forlatt av hensyn til stedets fjerne beliggenhet i forhold til byen.

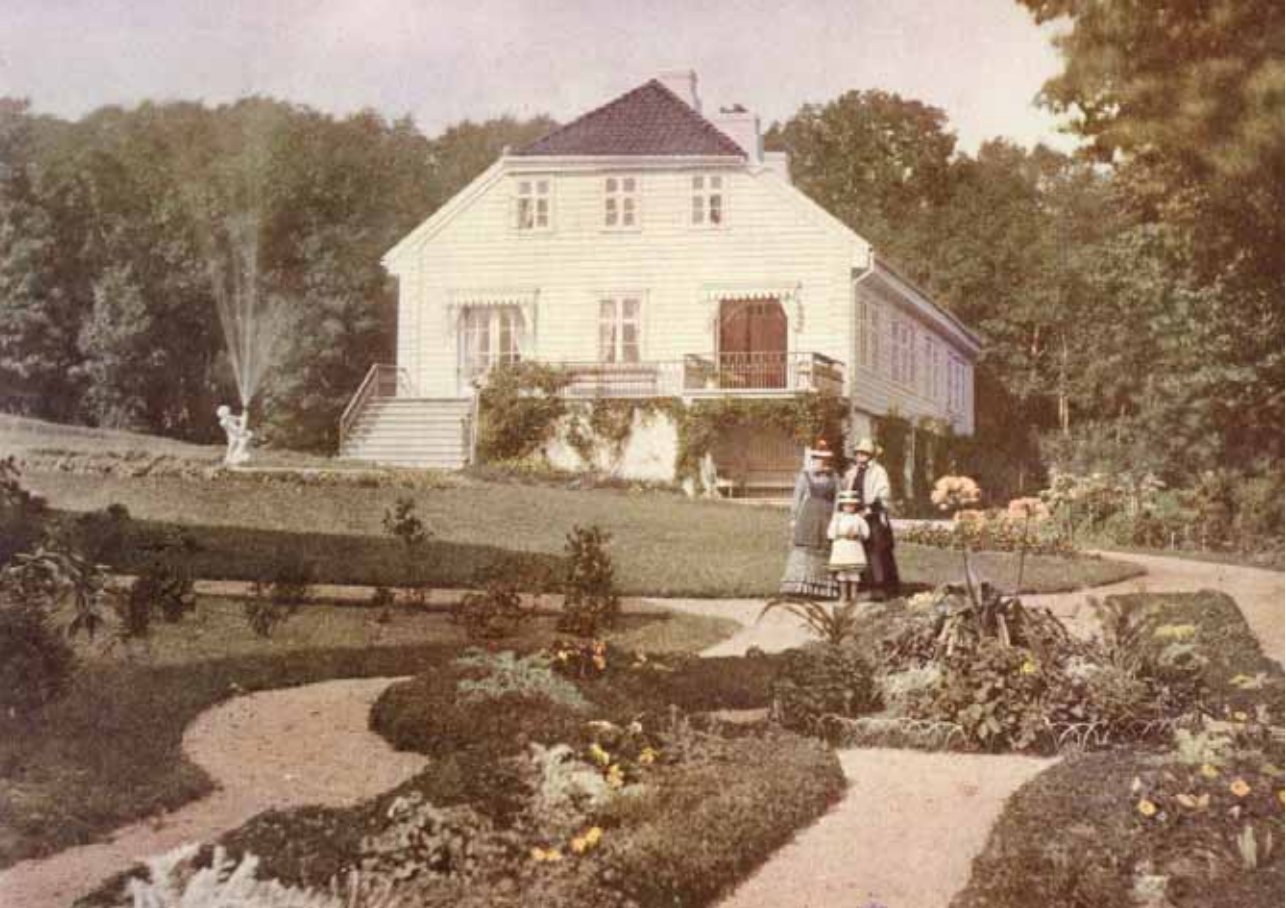
*Køblers Hillevåg
ca. 1850.
Hovedbygningen
i opprinnelig
empirestil. Maleri
av Bernhard
Hanson. Gabriel
Schanche Hilde:
Stavanger. Byen
i billedkunsten.
Dreyer bok 1976.*

- 4 Indstilling fra den af Stavanger Formandskab nedsatte komité i Anledning Anvendelsen af Hillevaag. Innstilling avgitt 11.1.1888. Trykt. 1888. Stavanger formannskaps arkiv.
- 5 Stavanger formannskap. Representantsaker 1888. (Sak 13 1888. Hillevaags Drift.) I tilknytning til aktuell sak er oppbevart Hillevaagkomiteens innstilling (uttrykt), samt kart over Hillevaag (bilag 10 til komiteinnstillingen).
- 6 Stavanger bystyres forhandlinger. Sak 6 1885. Indkjøb af Hillevaag.

Bakgrunnen for handelshuset Køhler i Hillevåg

Handelshuset Køhler og praktieiendommen i Hillevåg var fra starten av basert på mølledrift. I 1799 satte den unge møllemester og mekanikus Friderich Petersen fra Holstein opp en vindmølle i Hillevåg, som hørte under Bispeladegård sør for Stavanger. Hillevåg ble kjøpt fra Peder Klow, eieren av Bispeladegård. Med i overdragelsen fulgte tre vannkverner og en stem ved Mosvannet for regulering av vanntilførselen. Som navnet tilsier hadde eiendommen også en liten våg, hvor Petersen førte opp flere sjøhus i tillegg til våningshuset ovenfor. Han ble også engasjert i sildehandelen og anskaffet byhus i Østervåg og sjøhus ved Bispebryggen og Jorenholmen. Etter hans død i 1810 giftet den velstående enken seg med Johan Adam Køhler fra Schleswig, som kom til å gi handelshuset navn. Rederivirksomhet ble fra da av et satsingsområde for handelshuset som ved slutten av 1820-årene stod som byens nest største rederi etter Jacob Kielland & Søn. Handelshuset Køhler hadde dessuten gått forbi et annet gammelt handelshus, nemlig Ploug & Sundt. I Køhlers tid ble det også anskaffet et nytt stort byhus i Laugmannsgaten som familien flyttet til fra Østervåg. Om sommeren flyttet familien ut til mer landlige omgivelser i Hillevåg, hvor det var kommet et anseelig gårdsbruk i tillegg til mølledrift og sjøhus.

Da Johan Adam Køhler døde i 1830, var det stesønnene Frederik, 27 år gammel, og Peter Petersen, 19 år gammel, som overtok. Køhlers egen sønn, Johan Mandius, var bare ni år da faren døde. Peter Petersen interesserte seg mest for Hillevåg og driften der, mens hans eldre bror Frederik ble handelshusets leder. Til driften av Hillevåg hørte et betydelig notbruk; sildefisket og sildehandelen var blant virksomhetene som Peter Petersen personlig tok del i. På gården ble det i 1833 oppført en stor ny enetasjes hovedbygning i empirestil. Dessuten ble det såkalte «Køhlerhuset» oppført i 1840-årene for Johan Mandius Køhler. Handelshusets nye leder Frederik Petersen overtok stefarens byhus i Laugmannsgaten med tilgrensende eiendommer. Fra disse ledet han handelshusets mange virksomheter. Han gjorde seg også bemerket som skipsreder, spesielt innen den nye emigrantfarten. I 1851 gikk det første skipet av stabelen på handelshuset Køhlers nye verft i Hillevåg, barken Hebe var nettopp bygd for denne farten. Til verftet hørte også en reperbane som ble anlagt i Strømvig rett overfor Hillevåg. I 1850 var handelshuset Køhler blitt byens største bedrift rangert etter betalt skatt. På de neste plassene fulgte Helliesen & Co., J. Kielland & Søn og Ploug & Sundt. I 1855 flyttet Frederik til Stockholm hvor han bygde opp større virksomhet enn den han forlot. Broren Peter overtok ledelsen av handelshuset. Gårdsdriften i Hillevåg ble utvidet i 1860-årene ved kjøp av store arealer fra baker og grosserer Lindahls eiendom ved Hillevågstrømmen. Lederen av byens største handelshus levde herskapeleg. Det store enetasjes empirehuset i Hillevåg var velegnet til utstrakt selskapeighet. Hillevåg ble sentrum for byens sosiale liv, kjent for sine selskaper og store ball.

Siste generasjon på Køhlereiendommen i Hillevåg var Frida og Wilhelm Hansen. Frida var datter til Peter Petersen som døde i 1875. Hennes mor var datter til stadshauptmann Ole Helliessen på eiendommen Hindal ved Gandsfjorden. Frida Hansen viste tidlig kunstnerisk talent, og fikk bl.a. tegneundervisning av Kitty Kielland og Johan Bennetter. Den unge kvinnelige arvingen til Hillevåg ble i 1873 gift med Wilhelm Hansen, som var leder av byens andre store handelshus, Ploug & Sundt. Ved svigerfarens død fikk den unge Wilhelm Hansen også ansvaret for J.A. Køhler & Co. Sammen med sin hustru flyttet han inn i den herskapelige hovedbygningen i Hillevåg. Hans svigermor flyttet inn i Køhlerhuset, som Peter Petersen overtok da Johan Mandius Køhler gikk konkurs i 1868. Dette huset ble etter hvert kalt «Enkesetet». Frida Hansen fikk utløp for sin kunstneriske trang ved omleggingen av hagen og parken i Hillevåg, sannsynligvis planlagt og utført av gartner P.H. Poulsson. Hyppige utenlandsreiser gav henne anledning til å se og nyte 1870-årenes store kunstnere, og bringe hjem impulser fra europeisk moteliv. I Frida og Wilhelm Hansens tid i Hillevåg ble det store gårdsanlegget fullført, med et fjøs med 100 båser. Det var også to staller. Den ene ble brukt til arbeidshester, mens den såkalte Køhlerstallen ble brukt til ridehester og trekkhester. Så sent som året før konkursen ble hovedbygningen påbygd en etasje.

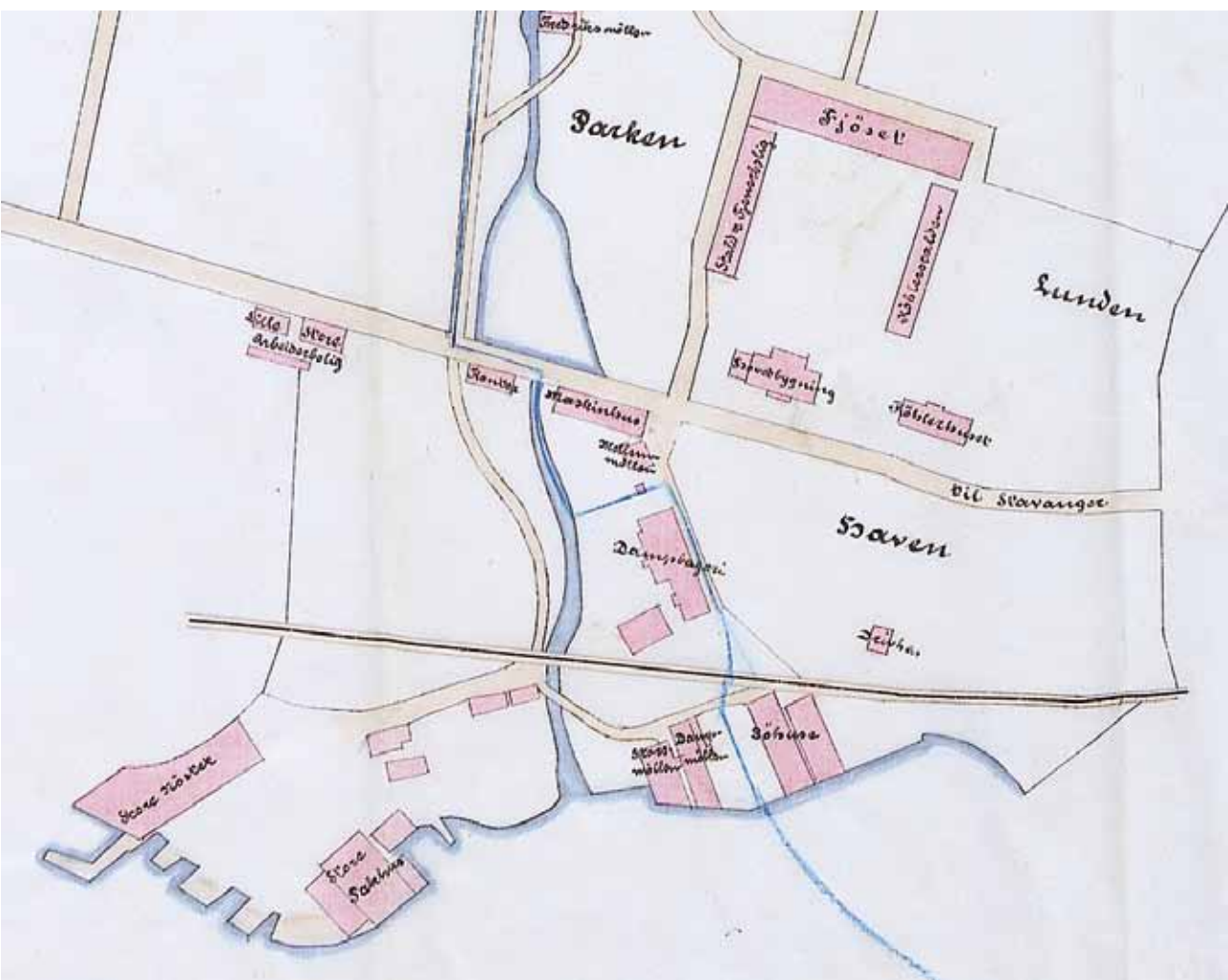
Køhlerhuset eller Enkesetet sommeren 1881. Frida Hansen med mor Mathilde Petersen og datteren Elise.

Den økonomiske krisen i 1880-årene rammet byen som et jordskjelv. Hovedaktører i tragedien var handelshusene Køhler og Ploug & Sundt. Fordringene i boene var henholdsvis 2 og 2,2 millioner kroner. Til sammenligning utgjorde de samlede statsutgifter i Norge 1,7 millioner i samme år. Ett spørsmål er hva eiendommen omfattet da konkursen rammet handelshuset J.A. Køhler som det største foretaket i byen og hvilke virksomheter som var knyttet til eiendommene i Hillevåg, Bispeladegård og Strømvig. Ett annet spørsmål er hvordan avviklingen foregikk.

Kart over Hillevåg
ca. 1885-1888.
Utsnitt. Stavanger
byarkiv.

J.A. Køhlers konkursbo på skifterettens bord

Den 19. januar 1883 ble rett satt på kontoret i Hillevåg etter begjæring fra skifteretten for å foreta en registrerings- og takstforretning over J.A. Køhlers

konkursbo.⁷ Boets faste eiendommer ble systematisk listet opp og omtalt. (Se kart). For det første var det selve hovedgården Hillevåg, matr.nr. 37, lnr. 202a,c, 203a, 204, 205, matr.nr. 36, lnr. 201a. Hovedbygningen med stall, tjenerbolig og fjøs, inklusive den såkalte Køhlerstallen ses på øvre side av riksveien. Parken med Frederiksmøllen og møllehagen med Petersmøllen er også tydelig avtegnet. Johan Mandius Køhlers hus, eller Enkesetet, var oppført som lnr. 203b, og beskrives som hage og park med våningshus. På nedsiden av riksveien ligger arbeiderboligene, kontor og maskinhus. Der- nest følger mellommøllen og dampbakeri. Til sjøen lå fra sør: Store naustet, store pakkhuset, store møllen, dampmøllen og et par sjøhus. I hagen på nedsiden av riksveien var et drivhus. Foruten hovedgården og Enkesetet i Hillevåg bestod konkursboet av Bispeladegård, matr. nr. 36, lnr. 186 d, hovedsakelig jordvei og utmark. Dessuten eide Køhler også Strømvig under Hetland prestegård, matr. nr. 38, lnr. 223, med reperbane, våningshus, låvebygning og båthus. Med eiendommen fulgte også rett til torvskur i Forusmyren. Samlet ble taksten satt til kr. 504 650. Av dette utgjorde hovedgården Hillevåg 459 450 kroner og Strømvig 30 000 kroner.

Hovedbygningen i Hillevåg hadde som nevnt blitt påbygd en etasje sommeren 1882. Den vesentlige påkostningen førte til at branntaksten

*Hovedbygningen
og Enke-
setet omkring
1910. Postkort.
Statsarkivet i
Stavanger.*

⁷ Stavanger bystyres forhandlinger. Sak 6 1885. Indkjøb af Hillevaag.

ble nesten fordoblet. Av takseringen fremgår at huset var oppført av tømmer, bordkledt, tekket med skiferstein og hvitmalt. Første etasje bestod av sju værelser, to ganger, tre kleskamre, ett badeværelse og tre mindre avlukker. Ovenpå fantes fem panelte rom. Huset hadde for øvrig to fløyer på vestre side, på østre langside en altan og i søndre bryst en vinterhage. Under hele huset var kjeller, avdelt i fire rom. I huset var det til sammen 17 kakkelovner, hvorav to chamotte-ovner, en komfyr, 62 dører og 56 vindusfag. Værelsene var tapetsert og malt og til dels dekorert og lakkert. Mens branntaksten for hovedbygningen var satt til 42 000 kroner, ble Køhlers våningshus, Enkesetet, taksert til 12 000. Det beskrives som et enetasjes våningshus oppført av tømmer, bordkledt, hvitmalt og tekket med glasert takstein. Bygningen var inndelt i ni beboelsesværelser og seks kammer foruten kjøkken, spisekammer og to ganger. Huset hadde tretten ovner og en komfyr.

Hovedgården i Hillevåg er et eksempel på byagrарvirksomhet eller byjordbruk. Det fremste eksemplet på byagrарer i Stavanger er Eiganes-jordbruket. Ledaal var i sin tid en storgård etter vestlandske forhold. Selv etter 1863 da eiendommen ble delt i tre, var det gamle Ledaal-tunet et storgårdstun i Rogaland. Gårdsbruket var mest kjent for krøtterholdet. En annen storgård som skiller seg ut er mønsterbruket som Johan Mandius Køhler bygde opp på Næsheim i Nærbø fra 1850-årene. Både dette og hans øvrige virksomhet i byen gikk imidlertid tapt da J.M. Køhler som nevnt gikk konkurs i 1868. I forhold til Ledaal, Hindal og flere andre byjordbruk som befant seg i og omkring Stavanger var Hillevåg etter hvert blitt det fremste. Etter matrikuleringen i 1880-årene skal dette ha vært det største gårdsbruket i fylket, og var også stort i skandinavisk sammenheng. Særlig i Peter Petersens tid ble det lagt vekt på jordbruket, og Køhlergården var blant dem som anskaffet seg utenlandske kuraser da det ble ansett som et godt virkemiddel til å løfte husdyrbruket i Rogaland.⁸

Det var likevel skipsfart, skipsbygging og fiske som var de viktigste virksomhetsområdene for handelshuset Køhler. Verftet i Hillevåg hadde ved konkursen vært i drift i mer enn 30 år. Til verftet hørte materialhus, galvaniseringshus og smie. Tjærehuset på Hillevågsholmen ble kjøpt i 1854 fra grosserer Hans Lindahl, som fikk beholde opplagsretten her til mindre skip.⁹ I bukten lå flere sjøhus. Det nye pakkhuset hadde sildesalteri i de nederste etasjene, mens de øvrige tre etasjene var innredet som kornloft. Av Køhlereiendommens mange sjøhus ble ett stående igjen like frem til 1980-årene. Men også dette sjøhuset, byens største, ble revet på nyåret 1983, tross

8 Bergsåker, Jon. Byagrарar og halv bønder i Rogaland. Aviskronikk. Stavanger Aftenblad. Publiseringdato ukjent.

9 Berntsen, M. 1939. *Stedsnavn i Stavanger by og nærmeste omegn*. Stavanger. s. 129.

protester fra byantikvaren.¹⁰ Reperbanen som hørte til verftet, var anlagt i Strømvig, trolig av plasshensyn. Banen var 135 meter lang og 5,5 meter bred og var «opført av Standerværk, bordklædt, hvidmalet og tækket med Tagsten». I tillegg kom et 19 meter langt maskinhus.

Mølledriften hadde vært med helt fra starten. Men i tillegg til de eldre vannmøllene langs bekken var det også kommet en dampmølle i Hillevåg. I forbindelse med mølledriften hadde det tidligere vært et brennevinsbrenneri som så var blitt avløst av et ølbryggeri, men dette ble avvirket i 1866. Bygningene ble senere vesentlig forandret og benyttet til dampbakeri, som W. Hansen startet i 1878. Dette ble en god forretning og opphav til benevnelsen «Hillevågsskjevå», som fortsatt lever på folkemunne. Salget av varer fra Hillevåg Dampbakeri som den nye bedriften het, vant innpass langt ut over det lokale markedet, og strakte seg nordover til Bergen og sørover kysten til Østlandet. Handelshuset hadde selv tre butikker for salg av brødvarene, en i Nygaten 3, en i Nedre Strandgate 27 og en i Kopervik.¹¹

Til Køhlerkomplekset hørte så vel egne boliger for arbeiderne som skolebygning for deres barn. Det fremgår ellers av kartet at tjenerskapet på gården var adskilt fra arbeiderne og innlosjert i samme bygning som stallen. Ifølge Bang Andersen var det vanlig på større gårder både på Østlandet og i Danmark å ha en skolebygning der tjenerskapets og arbeidernes barn kunne få undervisning. Det var Wilhelm Hansen som opprettet skolen i 1880.¹² Skolebygningen vises ikke på kartet fordi den allerede var blitt flyttet til Lagård og ombygget til kapell etter at kommunen hadde kjøpt Hillevåg. I registrerings- og takstforretningen ble skolebygningen listet opp etter den gamle og den nye arbeiderboligen, men før kontorbygningen. Det er derfor nærliggende å anta at den må ha ligget i tilknytning til disse på nedsiden av riksveien.

Stavanger kommune kjøper Hillevåg

Under den økonomiske krisen var det få som hadde kapital til å kjøpe en gård og et anlegg av Hillevågs størrelse, og det gikk langsomt med avviklingen av boet. Stavanger kommune var avventende, men handlet raskt da det ble kjent at bostyret hadde fått myndighet til å selge til langt under takst. Stavanger kommune kjøpte Hillevåg i 1885 for kr. 225 000, svært billig i forhold til bostyrets takst som to år tidligere var mer enn det dobbelte. Ved kjøpet av Hillevåg sikret kommunen seg full råderett over Mosvannet som var viktig for byens vannforsyning. Mosvannet hadde sitt naturlige utløp gjennom Hillevågsbekken til Hillevågs bruk, hvor fem møller kunne drives med dette vannet. Før vannverksanlegget i 1865 hadde Hillevåg alene dis-

10 *Køhlereiendommen i Hillevåg. En dokumentasjon*. 1988. Byantikvaren og parksjefen i Stavanger.

11 Bang Andersen, Arne. 1971. s. 126-128.

12 Bang Andersen, Arne. 1971. s. 107.

Hillevågkomiteen representert ved Lars Berentsen, ordfører i Stavanger 1884, 1886-1888 og viseordfører Bernt Pedersen. Stavanger byarkiv.

posisjonsrett over Mosvannet, men ved ekspropriasjonsskjønn 1863 hadde byen fått rett til å ta inntil 20 000 tønner daglig til sitt vannverk på visse nærmere bestemte betingelser.

I tillegg fikk kommunen hånd om store og godt vedlikeholdte bygninger som kunne nyttes til annet formål. Formannskapet så da for seg muligheten av å flytte arbeidsanstalten, sykehuset og dollhuset til Hillevåg, den såkalte kombinerte indretning, og eventuelt opprette et sinnssykeasyl felles for by og land.¹³ Disse tankene ble fulgt opp av Hillevågskomiteen som var nedsatt av formannskapet 18. november 1886 for å foreslå hvordan Køhlereiendommen i Hillevåg kunne benyttes etter at Stavanger kommune hadde kjøpt den. Komiteen gikk inn for at 1/3 av eiendommen skulle anvendes til en arbeidsanstalt, mens 2/3 skulle brukes til å opprette en sinnssykeanstalt. Den kombinerte indretning som var sterkt kritisert, ikke minst av Alexander Kielland som redaktør i Stavanger Avis (1889), ble nedlagt. Fattiggården ble anlagt i 1892 på Hillevågs marker (215 mål hovedsakelig innmark). Dessuten ble det kjøpt et større stykke tilleggsjord opp mot Ullandhaug (511 mål). Sykehus og asyl ble også vurdert plassert i Hillevåg, men dels på grunn av stedets fjerne beliggenhet, pekte andre alternativer seg ut som bedre, bl.a. Holmeegenes park og hus som kommunen hadde fått på hånd.¹⁴ Byens nye sykehus ble som kjent bygd på Skjævelandsstykket (1897) og Dale Asyl (1913) anlagt på den andre siden av Gandsfjorden.

¹³ Stavanger bystyres forhandlinger. Sak 6 1885. Indkjøb av Hillevaag.

¹⁴ Stavanger bystyres forhandlinger. Sak 24 1892. Opprettelse af Fattigggaard. Sak 45 1893. Salg af Hillevaag.

*Hillevåg sett fra Strømvig. Arbeidsgården i øvre billedkant. 1923.
Rasmus Pedersen Thu. Stavanger byarkiv.*

Likevel måtte kommunen gjentatte ganger tåle kritikk for å ha påført skattebetalerne et stort tap ved overtakelsen og driften av Hillevåg. I bystyret ble det også klaget over at «Hillevaag forsyner sig baade her og der, naar Noget tiltrænges...» Dette ble tilbakevist av Hillevågskomiteen. I spissen for denne stod byens ordfører og varaordfører, Lars Berentsen og Bernt Pedersen, begge kjente størrelser i byens forretnings- og næringsliv. Berentsen som også representerte byen på Stortinget, ledet et firma som klarte seg godt gjennom krisen, herskapsboligen Breidablikk stod ferdig i 1882, rett over veien for Kiellandfamiliens landsted Ledaal. Bakermester Bernt Pedersen var blant stifterne av Venstreforeningen i byen. Han kom senere til å kjøpe gårdsanlegget på Holmeegenes, med det velkjente Holmeegenes gartneri (1897), som ble drevet videre av sønnen, Birger Pedersen. Disse solide byens menn hadde imidlertid inntrykk av at komiteens befatning med Hillevåg ikke var velsett. Det ble derfor minnet om at komiteen var oppnevnt av formannskapet, at den var ulønnet og at det hele tiden hadde vært maktpåliggende å få solgt eiendommen, enten i sin helhet eller ved parseller. Både Bruelandsstykket og Strømvig var allerede blitt solgt, den sistnevnte eiendom måtte imidlertid kommunen ta tilbake.¹⁵

Ikke bare Hillevåg, men også Bjergsted

Da kommunen overtok Hillevåg, bodde Alexander Kielland til leie i det såkalte Køhlerhuset eller Enkesetet, fra våren 1884 til våren 1886. Noe av bakgrunnsstoffet til romanen *Fortuna* (1884) hentet Kielland fra handelshuset Køhlers fallitt. I tillegg kom dramaet omkring den andre store konkursen i handelshuset Ploug & Sundt, som Wilhelm Hansen også ledet etter faren, stadshauptmann L.W. Hansens død i 1871. Wilhelm var nest eldste sønn, mens den eldste, Carl Sundt Hansen, hadde kunstneriske evner og ble en anerkjent maler. Handelshuset hadde sine eiendommer på Skagen, skipsverft på Kjeringholmen og dessuten landstedet Bjergsted med hovedbygning og park. For Wilhelm Hansen var nok Bjergsted kommet noe i bakgrunnen for storgården Hillevåg som stod så sentralt i livet til siste generasjon på Køhlereiendommen. Likevel må det ha vært vemodig at praktieiendommen Bjergsted var det første som gikk tapt i boet til Ploug & Sundt. Faren hadde kjøpt Bjergsted i 1854 av kjøpmann og organist Boye Petersen, og senere systematisk utvidet, påkostet og forskjønnnet eiendommen. Bostyret kunngjorde 9. april 1883 at Bjergsted skulle selges for kr. 55 000, men aksepterte straks etter et tilbud fra Stavanger kommune på kr. 45 000 for hele eiendommen. Året etter ble uthusbygningen og den staselige hovedbygningen bygd om til epedemilasarett og isolasjonslokale

15 Stavanger bystyres forhandlinger. Sak 13 1888. Hillevaags Drift.

Dablealmeningen med henholdsvis Nedre Strandgate 25 (til venstre) og Nedre Strandgate 27 (til høyre). Ca. 1910. Tønnes Sandstøl. Stavanger byarkiv.

med plass til 90 pasienter.¹⁶ Handelshuset Ploug & Sundts fartøyer og eiendommer, deriblant skipsverftet, ble solgt. Det lyktes imidlertid den yngre broren, konsul Frederik Hansen, å beholde den tradisjonsrike familieeiendommen på Skagen og etablere et nytt firma i sitt navn.¹⁷ Wilhelm Hansen følte ansvaret for tragedien så sterkt at han forlot Stavanger, for aldri å vende tilbake. Han dro til utlandet, deretter til Kristiania.

Frida Hansen ble igjen i Stavanger. Hun flyttet med de tre barna, mor og søsteren Marie til Nedre Strandgate 25, hvor hun startet en broderihandel for å tjene til livets opphold. Familien led også et smertelig tap da to av barna døde i løpet av kort tid. Eiendommen i Nedre Strandgate 25 som tilhørte Frida Hansens morfar, Ole Helliesen, ble i 1883 overført til firma Helliesen & Co. Frida Hansen hadde også tilknytning til naboeiendommen, Nedre Strandgate 27, som var blitt skjøtet over til henne og søsteren Marie i 1871. Det var her handelshuset Køhler skal ha hatt ett av sine brødutsalg. Da denne eiendommen ble solgt i 1899, fikk Frida Hansen ingen andel av salgsbeløpet. Hennes del gikk uavkortet til Jæren skifterett.¹⁸ Hun kom imidlertid til å skape seg et stort navn som billedvever. Hennes første teppe, «Birkebeinerne», ble presentert på Husflidsutstillingen i Kristiania i 1890. Samme år hadde hun også en utstilling i Sparekassens festivitetslokale i Stavanger. Frida Hansen forlot Stavanger i 1892 og bodde fra da av i hovedstaden hvor hun ble gjenforent med sin mann. I 1904 bygde hun et stort herskabelig hus utenfor Kristiana, Bestumhus, hvor hun også

¹⁶ Utne, Bjørn Saxe. 1974. *Fra løkke til forlatt messeområde*. Stavanger museums årbok.

¹⁷ Bang Andersen, Arne. 1969. *Handelshuset på Skagen gjennom 200 år*.

¹⁸ Panteregister. Stavanger byfogd. N. Strandgate 25, matr. nr. 591 og N. Strandgate 27, matr. nr. 592. Folketelling 1885, Stavanger.

hadde sitt atelier. For henne ble Hillevåg gjenskapt i kunsten og var ikke et dødt minne skriver forfatteren av hennes biografi.¹⁹ Wilhelm Hansen syntes å leve på minnene fra sin storhetstid i Stavanger. Hvor vanskelig det må ha vært for Wilhelm Hansen å gi avkall på Hillevåg, fremgår av at han i 1888 faktisk gjorde et fremstøt for å ta tilbake Hillevåg på sin hustru Frida Hansens odelsrett.²⁰

De nye eierne av Hillevåg

I 1893 var Stavanger kommune klar til å skille seg av med resten av Hillevåg. Alexander Kielland, som da var byens magistrat, hadde sammen med formannskapet fått myndighet til å forestå salget. Eiendommen ble avertert i avisene for å få mulige «Liebhavere» til å komme med underhåndstilbud, og den ble forsøkt auksjonert bort, så vel samlet som oppdelt i parseller. Ved auksjonen den 24. november 1893 ble det lagt frem et kroki (en kartskisse) av eiendommen som ble budt frem.²¹ Budene var imidlertid for lave til at magistrat og formannskap kunne akseptere dem. Etter auksjonen kom det inn et bud fra et privat konsortium. Bak dette stod tre av byens borgere, såpefabrikant Svend Mauritzen, urmaker Bendix Hansen og bakermester Svend Haaland. De to førstnevnte hadde også deltatt i auksjonen. Budet lød nå på kr. 140 000 for eiendommen samlet. Dette gjaldt kommunens eiendom både ovenfor og nedenfor hovedveien, samt Strømvig og andel i torvteig i Forusmyren. Overdragelsen omfattet alle bygninger, utstyr, besetning og avlinger.²² Ved salget av Hillevåg fra Stavanger kommune til disse tre kjøperne ble endelig pris satt til kr. 160 500, som inkluderte besetning og redskaper.²³

Hvem var disse tre som i februar 1894 kjøpte Hillevåg fra Stavanger kommune? De var alle innflyttere til byen og hadde slått seg opp innen håndverk og begynnende industri. Den sterke befolkningsveksten på 1800-tallet hadde ført til at 43% av byens innbyggere i 1865 var født andre steder.²⁴ Fabrikkeier Svend Mauritzen var født i 1836 i Egersund og kom alt i 12 års alderen til Stavanger hvor han arbeidet hos onkelen, Hans Mauritzens butikk i Provstebakken. I 1861 etablerte han seg som handelsmann i Sandnes, men flyttet snart tilbake til Stavanger hvor han begynte

19 Thue, Anniken. 1986. *Frida Hansen. En europeer i norsk tekstilkunst.*

20 Avskrift av brev til Hetlands forligelseskommissjon fra Wilh. S. Hansen 30.5.1888. Stavanger bystyres forhandlinger. Sak 45 og 80 1893. Salg af Hillevåg. Utrykte dokumenter.

21 Stavanger bystyres forhandlinger. Sak 45 og 80 1893. Salg af Hillevåg. Utrykte dokumenter.

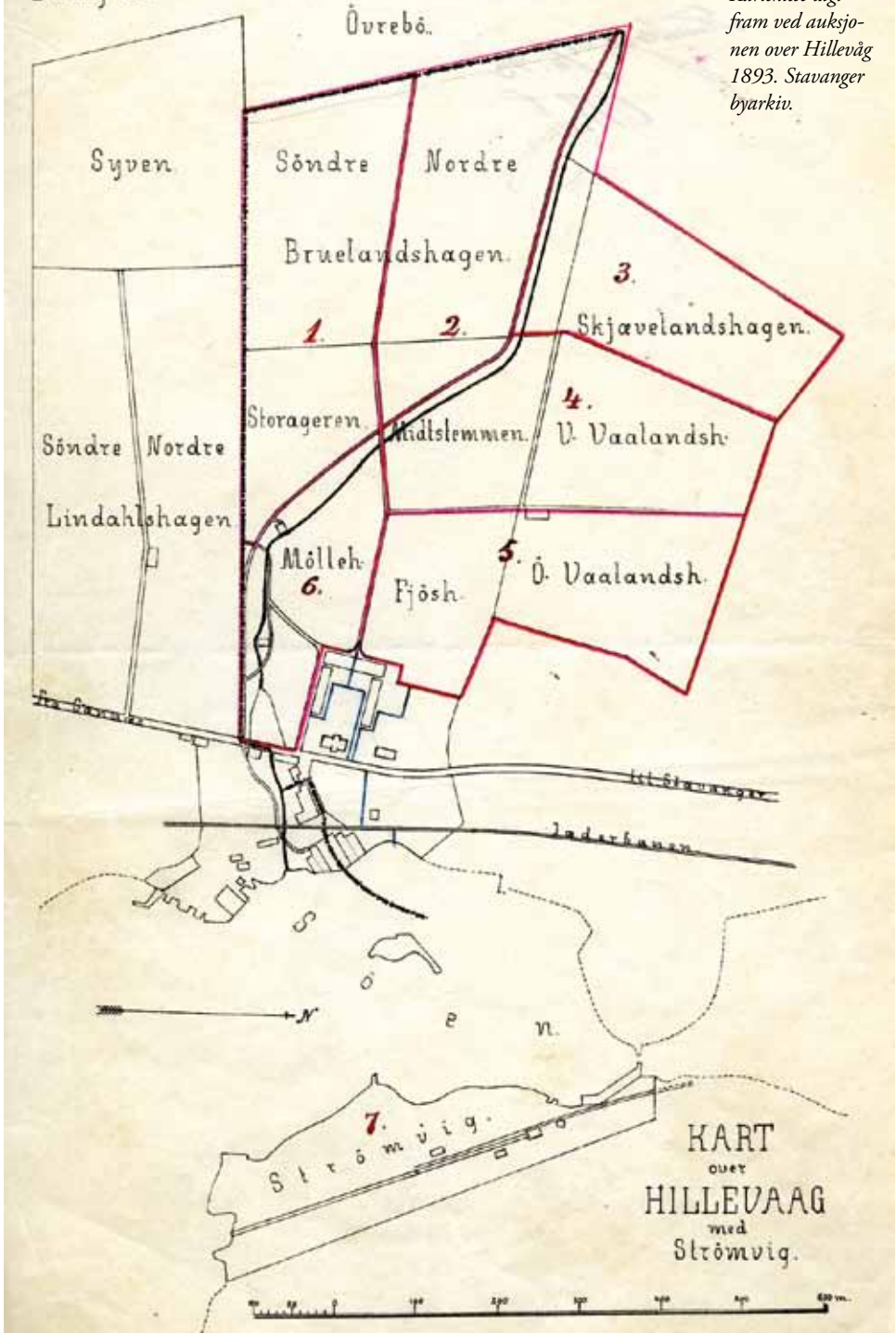
22 Stavanger bystyres forhandlinger. Sak 45 og 80 1893. Salg af Hillevaag. Utrykte dokumenter

23 Kjøpekontrakt datert 2.2.1894, tinglyst 7.11.1896.

24 Christiansen, Jan. 1973. *Befolkningsstruktur i Stavanger ca. 1800-1865. Yrkesgrupper og økonomisk differensiering.* Hovedoppgave i historie. Universitetet i Bergen. s. 8.

Bilag 20.

Kartskisse lagt fram ved auksjonen over Hillevåg 1893. Stavanger byarkiv.

*Til venstre
fabrikkeier Svend
Mauritzen. Foto
fra jubile-
umsskriftet
S. Mauritzens
Sønner. 50 år.
Til høyre urmaker
og skipsreder
Bendix Hansen.
Carl Jacobsen.
Stavanger byarkiv.*

som reisende for forskjellige firmaer, Henrik Svendsen, Hans G.B. Sundt og Tou Interessentskab. En tid drev han også sildesalting med egen jekt og startet en fyrstikkfabrikk i Høle som mislyktes. I 1876 klarte han endelig å etablere industri. Med små midler reiste han en såpefabrikk i Hetlandsmarken etter å ha vært i utlandet og lært fabrikasjonen. Fabrikken ble to år senere flyttet til Pedersgaten. Etter at han hadde drevet fabrikken i 20 år med god fremgang, overlot han den til to av sine sønner.²⁵ Senere lot Mauritzen oppføre den store forretningsgården på hjørnet av Kirkegaten og Provstebakken, hvor en tredje sønn, Sverre, hadde sin gullsmedforretning. Mauritzengården (1905) var det første monumentalbygget som ble reist i jugendstil i Stavanger.²⁶ Mauritzen startet også Stavanger & Jæderens Potetesmelfabrikk (1897), som hadde anlegg både i Sandvigen i Stavanger og på Klepp. Hovedkontoret lå i Stavanger.

Svært sentral var også urmaker Bendix Hansen, født i 1840 på Drangereid ved Flekkefjord. Han kom i ung alder til Stavanger hvor han begynte i urmakerlære. Med små oppsparte midler kom han seg ut i verden. Da han var 25 år, tok han borgerskap og begynte som mester i Nygaten 11, kjent som haugianernes Nygadens Opbyggelseshus. Senere ble virksomheten drevet fra Sølvyberggaten 2, det tidligere Andreas Cederbergs hus, hvor det både var blitt fremført skuespill og arrangert politiske møter. Bendix Hansen viste tidlig usedvanlige handelsevner. Han begynte snart å salte sild og drive litt skipsrederi sammen med A.L. Svendsen, Hans Andersen og

²⁵ Stavanger Avis 29.11.1905. Stavanger Amtstidende 28.11.1905. Vestlandsposten 28.11.1905. Stavanger Aftenblad 27.11.1905.

²⁶ Haaland, Anders. 1999. *En by tar form*. s. 317.

Lars Pedersen, og hadde i disse og tallrike andre spekulasjoner stort hell slik at han til slutt ble ansett som en meget formuende mann. Han var skipsreder og hadde mange skipsaksjer. Til tross for disse andre foretakene var han opptatt av urmakerfaget. Han fortsatte å stelle med sine urreparasjoner mens forretningenes omfang ble stadig større og videre. Han hadde også en rekke tillitsverv både i kommunen og i forretningslivet.²⁷ Tre av sønnene til urmaker Hansen fulgte i farens fotspor. En fjerde sønn, Bernhard, valgte gullsmedyrket, og ble senere byggherre for den staselige Centralgården (1912) øverst i Kirkegaten.

Den tredje kjøperen av Hillevåg, bakermester Svend Haaland, er mindre kjent. Han var født i 1831 på Haaland i Klepp. Han gikk i bakerlære i Stavanger og etablerte egen forretning i nærheten av torget. Senere flyttet han bakervirksomheten til et større hus i Pedersgaten 12, hvor han også bodde med sin familie. I en årrekke var han medlem av bystyret for Venstre. Han hadde imidlertid dårlig helse og døde i 1897. «han var en Mand av Venstres gamle Garde her i Byen», skrev Stavanger Avis i nekrologen.²⁸

Hillevaags Fabriker

I mai 1894 ble det inngått kontrakt med aksjeselskapet Hillevaags Fabriker,²⁹ hvor både Svend Mauritzen, Bendix Hansen og Svend Haaland var blant stifterne. Mauritzen mente at den flotte eiendommen egnet seg godt til fabrikkvirksomhet; den hadde en sjelden gunstig beliggenhet like utenfor byens grenser med stor strandlinje og gjennomskåret av så vel hovedvei som jernbane.³⁰ Selskapet Hillevaags Fabriker fikk den delen av eiendommen som lå mellom hovedveien og sjøen. For kjøpesummen, kr. 50 000, fikk selskapet også tilgang til vannbassenget som lå til hovedveien, samt disposisjonsrett til alt vannet i bekken fra Mosvannet, samt alle møllerrenner. Fabrikken brukte vannet i Hillevågsbekken til produksjonen. Enkelte fryktet for at vannstanden i Mosvannet kunne bli lav, men stadsingeniøren forsikret om at det ikke var noen fare for drikkevannsforsyningen i byen. Under behandlingen i bystyret måtte bakermester Svend Haaland og kjøpmann Johan Fredrik Marnburg som også var medeier av Hillevaags Fabriker, fratru.³¹ Marnburg hadde etablert sin manufaktur- og kolonialhandel (1877) i Østervåg 7, og hadde bygd seg opp fra bondehandel til mer fasjonabel forretning med systuer og konfeksjon. Han var medlem av styret

27 Stavanger Avis 19.9.1905. Stavanger Aftenblad 19.9.1905. Stavanger Aftenblad 23.9.1905. Vestlandsposten 23.9.1905.

28 Stavanger Avis 1.10.1897.

29 Kjøpekontrakt 28.5.1894, tinglyst 7.11.1896. Skjøte tgl. 7.11.1896 fra Stavanger kommune til Hillevaags Fabriker omfattet gnr. 22 bnr. 7, bnr. 9 og 11.

30 S. *Mauritzens Søner*. 50 år. 1878-1928. Stavanger

31 Stavanger bystyres forhandlinger. Sak 6 1894 og 43 1895. Hillevaags Vandindtag. .

i Hillevaags Fabriker inntil fabrikken brant ned i 1911.³² Andre medeiere var firma H. Hauge og Christian Bjelland & Co. Etter brannen ble det oppført et nyere og større fabrikkbygg. Samtidig ble Hillevaags Fabriker fusjonert med Oltes Uldvarefabrikk under navnet Hillevaag og Olte Fabriker AS, hvor senere også Ledaal Teppeveveri ble leietaker.

Deling av Hillevåg mellom Mauritzen og Hansen og videresalg

For den gjenværende delen av Hillevåg ble det i juni 1895 inngått kontrakt mellom to av de nye eierne, Svend Mauritzen og Bendix Hansen. Når det gjaldt delingen av fellesskapet foreslo Hansen at den andre parten, Mauritzen, skulle få velge først mellom to alternativer som var skissert. Det ene alternativet omfattet alle praktbygningene på eiendommen; Køhlerhuset med hage og lunden bakenfor, samt Køhlerstallen. I tillegg kom hovedbygningen med hage og park, samt frukthagen på nedre side av postveien og to sjøhus med tilhørende grunn og stand. Prisen for dette var satt til 32 500 kroner. Det andre alternativet var de øvrige deler av eiendommen; jordveien med tilhørende hus, avling, besetning, gårdsredskaper, samt løsøre av alle slag. Dette alternativet ble omtalt som gården, hvor også andel av torvmyren

Hillevåg 1951. Hillevaag & Olte Fabriker i forgrunnen. Bakenfor ses de to tidligere praktbygningene og rester av gårdsanlegget på Køhlerieienommen, samt Rogaland Sykehus i øvre billedkant. Widerøe. Stavanger byarkiv.

32 J.F. Marnburg a.s. Et stavangerfirma gjennom 75 år. 1877-1952.

på Forus var med. Prisen for dette alternativet var 67 500 kroner. Hansens tilbud til Mauritzen ble gitt 24. juni 1895, med frist til å svare innen klokken ni aften. Fra Mauritzen kom det prompte: «Jeg har accepteret alternativ 2 i nærværende Tilbud og besvaret Tilbudet Kl. 8 samme Aften».³³

Både Svend Mauritzen og Bendix Hansen døde i 1905. Etter at Hillevaags Fabriker var kommet i god gjenge, solgte Mauritzen i 1899 sin del av Hillevåg. Rastløs som han var måtte han alltid videre. Samtidig må en tro at gründeren Mauritzen bifalt den retning utviklingen i Hillevåg hadde tatt. Ved salget av denne del av Hillevåg til Martin Egeland kom hermetikkindustrien og tilgrensende virksomhet til å sette sitt preg på Hillevåg.³⁴

Da Bendix Hansen døde, satt han fortsatt med den store og verdifulle eiendommen i Hillevåg, med hagen og de to store praktbygningene. Disse ble værende i familien inntil 1916 da Enkesetet ble solgt til fabrikkier Ommund Braadland.³⁵ Samme år ble hovedbygningen skjøtet over til Norseman Canning Co A/S, for så i 1938 å bli omgjort til Folkets Hus.³⁶

Strømvig på nye hender

Til Køhlereiendommen hørte som nevnt også Strømvig som hittil ikke har vært omtalt ved oppløsningen av eierfellesskapet i Hillevåg. Dette skyldtes at de nye eierne av Hillevåg hadde kvittet seg med Strømvig som det aller første de gjorde. Kort tid etter at de hadde inngått kjøpekontrakt med Stavanger kommune, i april 1894, ble Strømvig solgt videre til skipskaptein Thomas Toft Middelthon. Salget av gården Strømvig omfattet både hus og reperbane. Kjøpesummen var kr. 11 500.³⁷ Middelthon flyttet med familie ut til Strømvig fra eiendommen på Skagen. Thomas Toft Middelthon var eldre bror til Cornelius Middelthon, som senere ble statsråd i to høreregjeringer. Cornelius Middelthon kjøpte også en parsell i nærheten, nemlig Ramsvig hvor han oppførte en stor villa. (1899)³⁸

33 Kontrakt av 24.6.1895. Tinglyst 7.11.1896. I skjøte tgl. 7.11.1896 fra Stavanger kommune til Svend Mauritzen på gnr. 22 bnr. 6 var kjøpesum kr. 47 500. I skjøte tgl. 7.11.1896 fra Stavanger kommune til Bendix Hansen på gnr. 22 bnr. 8 og gnr. 22 bnr. 3 var kjøpesum kr. 26 000.

34 Skjøte på gnr. 22 bnr. 6 i Hillevåg fra Svend Mauritzen til Martin Egeland for 85 000 kr., tgl. 7.1.1899. Jæren sorenskriver. Pantebok 21 1898-1900.

35 Skjøte på gnr. 22 bnr. 3 i Hillevåg fra L.A. Jensen til Ommund Braadland for kr. 55 000. Tgl. 21.9.1916. Jæren sorenskriver. Jæren sorenskriver. Pantebok 29 1916-1917.

36 Skjøte på gnr. 22 bnr. 38 av Hillevåg fra Edv. Th. Christensen til Norseman Canning Co A/S for kr. 50 000. Tgl. 14.12.1916. Jæren sorenskriver. Pantebok 29 1916-1917. Skjøte til Folkets Hus for kr. 30 000. Tgl. 11.7.1938.

37 Sluttseddel 17.4.1894. Skjøte av 6.11.1896, tinglyst 7.11.1896 fra Stavanger kommune til Thomas Toft Middelthon på Strømvig, m.nr. 38, lnr. 223 i Hetland., (gnr. 23 bnr. 25).

38 *Stamtavle familien Middelthon Stavanger-grenen 1772-1972*. Stavanger 1972.

Thomas Toft Middelthon tilbød i 1911 Stavanger kommune å kjøpe eiendommen Strømvig. Prisen var kr. 30 000. Eiendommen utgjorde mellom 65 og 70 mål, for det meste god innmark. I beskrivelsen av eiendommen het det at våningshuset var godt bygget og hadde åtte varme værelser. Fjøs og låve var tilstrekkelig for seks kyr og en hest. Eiendommen hadde videre en stor kystlinje (650 meter) med bratte fjellknauser. I en mindre bukt mot syd var der en god badeplass, selv om det ikke var sandstrand. Det var også god adkomst fra byen gjennom Paradisveien. Med byens raske utvikling utover Hetlandsmarken måtte eiendommen sies å være ganske sentral. I sin anbefaling av kjøpet konkluderte stadsingeniør A. Saxegaard at stedet oppfylte mange betingelser for å bli et godt friluftsanlegg for byen med adgang til lek, idrett, bading og spaserveier. Prisen var heller ikke urimelig.³⁹ Med Johan Gjøstein hadde Stavanger i 1911 fått sin første ordfører fra sosialistpartiet. Det hersket likevel ingen tvil om at også de andre partiene ønsket å sikre seg dette flotte området for rekreasjon og friluftsmål. Bystyret var enstemmig i sin beslutning.

I badeinteresserte kretser vakte bystyrets beslutning om Strømvig alminnelig glede, og håpet var at et nytt badeanlegg skulle stå klart til neste års sesong. Stavanger svømmeklubbs svømmestevner og oppvisninger hadde sterkt bidratt til å vekke sans og interesse for bad og svømming blant barn

Strømvig i 1890-årene med Køblers reperbane som hadde vært ute av drift i flere år og huset som senere ble påbygd til Spebarnshjemmet. Carl Johan Jacobsen. Stavanger byarkiv.

³⁹ Stavanger bystyres forhandlinger. Sak 63 1911. Kjøp av Strømvig. Skjøte fra Thomas Toft Middelthon på gnr. 23 bnr. 25 Strømvigen i Hetland, datert 12.10., tgl. 19.10.1911.

Strømvig bad under bygging, 1915. Hans Henriksen. Stavanger byarkiv.

og ungdom av begge kjønn ble det sagt. Badet i Strømsteinen som fantes fra før, var for lite og vannet var dessuten forurenset fra fabrikkene som lå der. Badedammen kunne heller ikke tas i betraktning, idet det ble uttalt at de fleste skolebarn hadde avsky for denne bademuligheten. Program for nytt sjøbad i Stavanger ble lansert av badehuskomiteen under ledelse av politimester Ole Wetteland. Arkitekt G. Greve ved Stavanger Cementvarefabrik laget prosjekt og tegninger av det nye sjøbadet. Anlegg av sjøbadet i Strømvig ble godkjent av bystyret den 31. mars 1913. Badet med vei kostet byen henimot 50 000 kroner. Driften av anlegget var det legatet for Stavanger bys vel som stod for.⁴⁰

I Strømvig ble det dessuten anledning til å sette av plass både til skolehage og kolonihage, mens selve hovedhuset ble leid ut til Stavanger kvinne- og spebarnshjem. Dette var et privat tiltak som akkurat da var blitt etablert for å hjelpe ugifte mødre og barn, med Emma Nilsen Øgreid som initiativtaker og styreformann. Hun var gift med trelasteier Halvor Øgreid, som i 1914 la frem kalkyle for en påbygning av hjemmet. Med i styret var andre kvinner fra solide borgerlige familier; Nancy Larsen, amtmann Thorvald Larsens frue og Elisabeth Wetteland, gift med byens politimester.⁴¹ Med den betydelige utvidelsen av bygningen som bystyret gikk med på,

⁴⁰ Stavanger bystyres forhandlinger. Sak 32 1913. Anlæg av sjøbad i Strømvig.

⁴¹ Stavanger bystyres forhandlinger. Sak 150 1914. Bevilgning til påbygning av den av Stavanger kvinde- og spædbarnshjem benyttede bygning i Strømvig. Sak 107 1917. Bevilgning til indgjærding av grund til skolehaven i Strømvig.

ble kvinne- og spebarnshjemmet værende i Strømvig til våren 1938 da virksomheten ble innstilt. Våren 1939 ble det kommunale barnehjemmet flyttet fra Hetland prestegård til huset i Strømvig. Barnehjemmet holdt til i Strømvig til 1980 da huset ble revet.⁴² Når det gjaldt kolonihagesaken, pekte Strømvig seg ut som ideell for østre bydel, liksom Egenes kolonihage for vestre. De to første kolonihagene i Stavanger ble stiftet 17. april 1916.⁴³

Avslutning

I 1880-årene var J.A. Køhler & Co. byens største handelshus. Dette kom også til uttrykk i den storslåtte Køhlereiendommen i Hillevåg med herskapshus, park, det store gårdsanlegget og virksomheten på nedsiden av veien, dampbakeriet, skipsverftet og sjøhusene med reperbanen i Strømvig på den andre siden av Hillevågsbukten. Ved handelshusets konkurs i 1883 kjøpte Stavanger kommune eiendommen for å sikre seg vannrettighetene i Mosvannet. Formannskapet nedsatte en komite for å vurdere hvordan Køhlereiendommen kunne benyttes. Som uttrykt vedlegg til Hillevågskomiteens innstilling finnes et kart som hittil har vært lite kjent. Artikkelen presenterer dette kartet over Hillevåg, og beskriver hva som skjedde med den store eiendommen etter konkursen. Kommunen anla arbeidsgården på Hillevågs marker. Salget av resten av Hillevåg til tre av byens forretningsmenn førte til begynnende fabrikkvirksomhet. Da Svend Mauritzen solgte sin del av Hillevåg i 1899 til Martin Egeland, kom hermetikkindustrien og tilgrensende virksomhet til å sette sitt preg på Hillevåg. Også praktbygningene som Bendix Hansen ble eier av, kom etter hvert til å bli tatt i bruk av hermetikkindustrien. Enkesetet ble solgt til fabrikk-eier Ommund Braadland i 1916. Samme år ble hovedbygningen skjøttet over til Norseman Canning Co A/S, for så i 1938 å bli omgjort til Folkets Hus. Køhlers eiendom på den andre siden av Hillevågsbukten, Strømvig, ble kjøpt tilbake av Stavanger kommune i 1911. Både Strømvig bad, spebarnshjemmet, skole- og kolonihagen kom i stedet for Køhlers reperbane, og gav byen et naturskjønt friluftsområde i gave.

42 Dybdahl, Kåre Dreyer. 1962. *Stavanger kommunale barnehjem 1912-1962*.

43 *Stavanger Kolonihager 1916-1936*. Utgitt av Kolonihagenes fellesstyre i Stavanger. Stavanger 1936.

cutting through complexity™

Vi samler stadig kompetanse – som kommer deg til gode

Verdiskaping har sjelden vært mer krevende. Nye, komplekse utfordringer krever tydelige løsninger og veloverveide råd.

kpmg.no

så vet du hva som skjer.

Bispeladegård

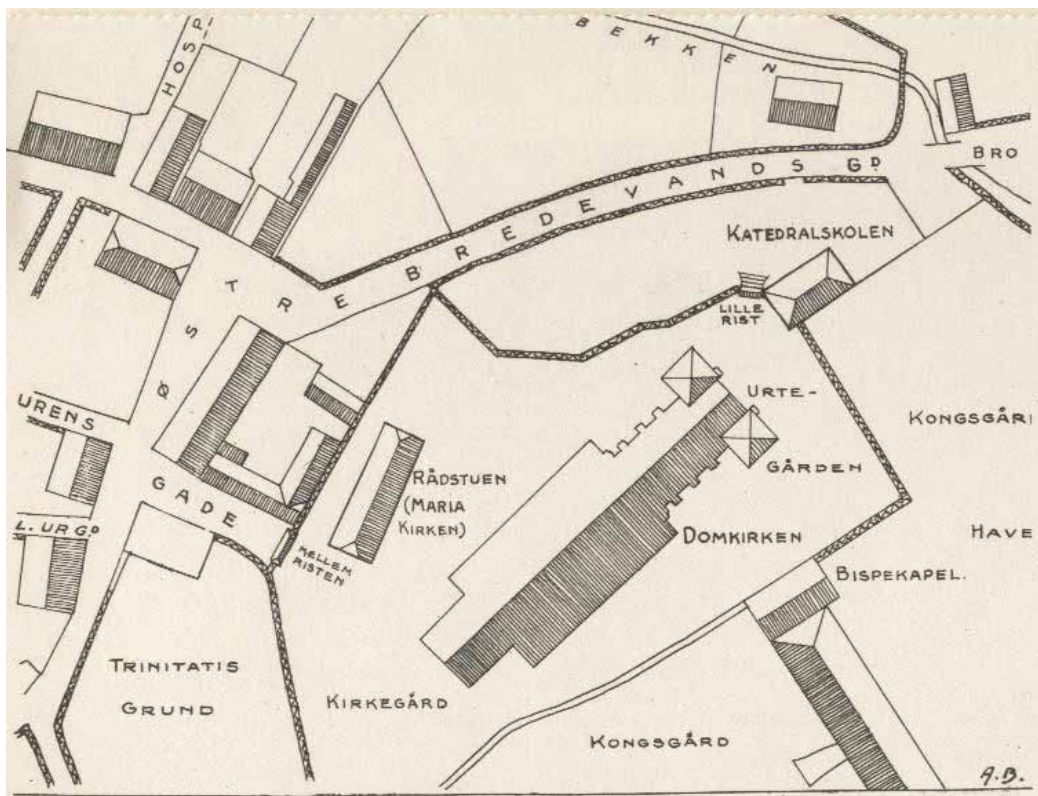
Hans Eyvind Næss

Avlsgård, lystgård, bygård, gårdsbruk og kirkegård

Denne artikkelen har som mål å klargjøre eier- og bruksforhold fra middelalderen og frem til ca. 1850. Som alle andre gårder fikk Bispeladegård på 1600-tallet en fast såkalt matrikkelskyld. Dette var en fast skatteskyld. Med det menes at avkastningen av alle gårder i Norge var vurdert til en bestemt verdi. Dette verdisystemet var fast etter de første store matrikkelarbeider på 1660-tallet. Bispeladegård var satt i en skyld på 1 ½ pund korn. Allerede omkring 1700 – kanskje tidligere – var Hillevåg som en del av gården – gitt en egen avkastningsverdi på 18 mrk. smør. Rent teknisk var den samlede skyld dermed 36 spann korn. Dette er en viktig verdienhet fordi alle partene av Bispeladegård som ble bortbygset eller solgt ble gitt en verdi i spann korn. Dette gjør det mulig å følge skjebnen til de forskjellige partene av Bispeladegård i detalj helt til nye matrikkelsystemer avløste det gamle avkastningssystemet først i 1851 og så i 1886. Vi vil følge den gamle gården og inndelingene i mindre bruksenheter til 1851. På denne tiden fortsatte utpraselleringen med høyt tempo, men nå ble hele området oppdelt i boligtomter, ikke i gårdsbruk. Bispeladegårds endelige skjebne var å bli til tettbefolkede bydeler i Stavanger, Våland, Hillevåg, Åsen, Bekkefarefaret og Saxemarka.

Fra bispegods til borgergods.

Da Stavanger ble bispesete i 1125 og byggingen av Domkirken starte hadde byen lenge vært en samferdselsknutepunkt, et møtested og et senter for ulike former for vareomsetning. Det ahar vært en eldre kirke her på 1000-tallet. Kongedømmet hadde underlagt seg jordeiendommer i og rundt Stavanger. Dette store landområdet ble gitt til den katolske kirke. Overføringen av dette jordegodset til kirken har trolig skjedd gradvis og hadde flere former uten at detaljene i denne prosessen er kjent. Det er dessverre bevart få dokumenter som sier noe om eiendomshistorie i Norge før etter 1150. Men resultatet av prosessen er kjent. Mesteparten av Stavangerhalvøyen var fra 1100-tallet inntekts- og driftsgrunnlaget for biskopen i

Stavanger, de kirkelige institusjoner og prester og andre personer i kirkens tjeneste. Det område som langsomt vokste frem som «by», et tettsted med verdslige aktiviteter var svært lite. Også innenfor denne byen var det tomter som var gitt til kirken med tomteleieavgifter til en kirkelig eier. Fra noen av de resterende tomter ble det svart avgift til kongen («Kongens grunner»). Bare få og små arealer var eid av innbyggere i «byen». Og man måtte langt avgårde for å finne gårdbrukere som var selveiende bønder.

Den katolske kirkes sammenhengende jordegods rundt byen ble som følge av Reformasjonen overtatt av Kongen og forvaltet som statlig jordegods. Men staten fortsatt å bruke dette jordegodset som ressursgrunnlag for drift av kirkene og avlønning av geistlige embets- og tjenestemenn slik det tidligere hadde vært gjort. De benevnelser som hadde sine røtter i den katolske kirkens anvendelse av jordeiendommene forble i bruk også etter Reformasjonen. I hovedsak gjelder dette eiendommene Bispeladegård, Hetland prestegård (opprinnelig jordeiendom for soknepresten i Stavanger), Kanniket (opprinnelig tillagt munk og prester, men etter reformasjonene tillagt kapellanen ved Domkirken), og Kommune-gården med konventgrunnene (tillagt prestene ved domkirken og deres fellesskapsopphaver). All bebyggelse som har funnet sted utenfor Stavangers lille bykjerne fra Vågen

Rekonstruksjon av Anders Berheim av Bispegården i Stavanger etter Reformasjonen. Kilde: Trygve Wyller, Det Stavangerske Klubselskab og Stavanger by i 150 år, Stavanger 1934, s. 225.

til Østervåg har skjedd på de jordeiendommer som den katolske kirke forvaltet som eiendom i middelalderen. Jeg har i en serie artikler sett nærmere på etableringen av byfunksjoner og bruken av deler av disse eiendommene i enkeltartikler, se artiklene Bergeland i Stavangeren 4/2009, Steglebakken i Stavangeren 1/2009 og Lars Larsen Geilanes fødested i Stavangeren 3/2010. Dette er fjerde artikkel om denne utviklingen. Denne handler om den største av enkelteieendommene til den katolske kirke, Bispeladegård.

Bispeladegård var som navnet tilsier, Biskopens ladegård, altså den bondegården der han høstet fra sine åkre og hadde sine mange husdyr. Biskopen bodde selv i Bispegården (Nå Kongsgård som etter Reformasjonen ble residens for lensherren, Kongens guvernør over Stavanger len – senere Stavanger amt, nå Rogaland fylke). Bispem fikk store mengder naturalia fra driften av ladegården. Disse store varemengdene kunne i noen grad anvendes direkte til føde for ham og hans husstand. Men alle jordbruksproduktene og produkter tilvirket av jordbruksproduktene måtte avhendes i et større marked både i og utenfor regionen. Biskopen var derfor gjennom hele den katolske tid den største handelsmann i distriktet.

Biskopen hadde selvsagt en sentral rolle i omsetningen av naturalia fra de andre kirkelige jordeiendommene rundt byen som var definert som inntektsgrunnlag for hans egne ansatte, prestene til Domkirken og byens andre kirker og geistlige institusjoner, som skolen og hospitalet og ansatte ved disse institusjonene, som hospitalforstander og rektor.

Bispeladegård omfatter det store området mellom Kanniket og Konventgrunnene i nord, Hetland prestegård i øst og Auglend, Ullandhaug, Tjensvoll og Eiganes i sør og vest, se Bærheims kart. Det katolske jordegodset omfattet også mange gårdeparter rundt omkring i fylket. Men etter reformasjonen mistet kirken mange av sine gårdeparter som gjennom forskjellige transaksjoner fra kongens lensherrers side ble overdratt til andre embetsmenn enn prestene og superintendenten (den lutherske statskirkes « biskop» i Stavanger).¹

Da Jørgen Eriksson ble kom til Stavanger som superintendent i 1570 ble det omsider orden på residensforholdene for den lutherske biskop og eiendomer som fortsatt skulle tilligge den nye statskirkens som inntektsressurser. Jørgen Eriksson fikk skjøte på tomtene på Kommunegården ved Torget og St. Annæ grunn (Domkirkeplassen ned mot Latinskolen og Skolebekken). Her bygde Jørgen Eriksson ny bisperesidens.²

Mens lensherrene residerte i den gamle katolske bispegården, ble den nye bispegården øst for kirken senter for administrasjonen av den lutherske statskirken i Stavanger stift frem til 1682. Utover 1600-tallet fikk Stavanger redusert betydning som senter for skatteinntekter og tollinnkrevning.

1 Johs. Elgvin, En by i kamp, Stavanger 1536-1814, Stavanger 1956, s. 33.

2 S.st., s. 53. NRR II, s. 113ff, brev av 13.-14.5. 1574.

Kongen begunstiget den nyopprettede Kristiansand som senter for statlige forvaltningsfunksjoner. Stavanger var også utsatt for bybranner noe som ble av avgjørende betydning for at Kongen først beordret flytting av Bispesetet fra Stavanger til Kristiansand i 1682 og deretter for at byen (for fire år) mistet sine kjøpstadrettigheter i 1686.

Som en konsekvens av flyttingen av bispesetet ble både Bispeladegård og Bisperesidensen solgt på auksjon. Vi skal her følge den videre skjebne til Bispeladegård som følge av Kongens beslutning om å selge Bispeladegård.³ Det er viktig å være klar over matrikkelverdien, skylda til gårdene i tidligere tider, fordi arveparter og salg av parter i enhver jordeiendom ble angitt i parter av denne skyldverdien. Bispeladegård hadde en jordskyld eller en gammel skatteskyld, på 1 pd. korn 11 ½ spann korn. 1 pund korn = 4 vetter korn = 24 spann korn. 1 vett korn er følgelig 6 spann korn.

Omregnet i spann er dette 35 ½ spann korn, men av de mange dokumenter som omhandler arv og salg av parter i Bispeladegård dokumenteres at gården har fått skylden avrundet til 36 spann korn.

Bisperesidensen på Domkirkeplassen ble 7.10. 1685 solgt på auksjon til byens sokneprest Jens Sørensen Godtzen – sønn av byens store matador på 1600-tallet Søren Pedersen Godtzen.⁴ Jens Pedersen var byens fremste geistlige embetsmann etter at biskopen ble forflyttet til Kristiansand. Den gamle bisperesidensen forble derved midtpunktet for den kirkelige forvaltning i Stavanger by.

Bispeladegårds historie fra slutten av 1600-tallet og frem til begynnelsen av 1800-tallet er meget komplisert og omfatter transaksjoner i forbindelse med arv og eiendomskjøp mellom medlemmer av en rekke av Stavangers mest fremtredende familier som er sterkt inngiftet i hverandre.

Et godt råd til leseren. Følg nøye med i detaljene!

Amtmann Daniel Knoff kjøpte Bispeladegård på offentlig auksjon 23.12. 1685, 1685. Daniel Knoff var amtmann i Stavanger 17.11. 1683 – 6.5. 1687.⁵ Han eide bare Bispeladegårdi noen få måneder. Eiendommen er ved hans død blitt solgt tilbake til staten og deretter solgt til neste eier.

3 Artikkelen om Bispeladegård i Stavanger byleksikon, Wigestrands forlag 2008., s.104. er ikke fyllestgjørende. Den inneholder også faktiske feil og er derfor dårlig egnet som oppslagssted for mer nøyaktige opplysninger om Bispeladegårds historie, særlig på 1700-tallet. Gunnar Skadbergs artikkel «Hvem eide Bispeladegård» i Stavangeren 2/1994 er også på flere punkter misvisende og ufullstendig, særlig når det gjelder opplysningene om eierforholdene på 1700-tallet. Artikkelen mangler forøvrig etterprøvbare kildehenvisninger.

4 Elgvin, op.cit., s. 181, 470

5 s.st..

Jørgen Thommesen, d. 6.9. 1719, skifte 13.12. 1719⁶; han var i 1668 nylig kommet kommet fra Holland. Han skal ha hatt en søstersønn på Hinna og kan ha vært nordmann.⁷

g. 1. m Cathrine Axelsdtr., f. 1638, d. 26.8. 1703.

g. 2. 1.10. 1704 m. Christina Nilsdtr. Glud, grl. 6.3. 1726.

Hun ble etter Jørgen Thommesens død gift for andre gang med med kjøpmann og borger i Stavanger, Børge Valentinsen, f. 1681, grl. 7.5. 1757, sønn til lensmann Valentin Børgesen i Sjernarøy.⁸ Børge Valentinsen giftet seg i 1727, etter Christina Gluds død, med Birgitte Hansdatter Nystrup, f. 1685, grl. 21.1. 1767, datter av Hans Pedersen Nystrup, sokneprest i Lødingen og hans kone Benedicte Michelsdatter Storm.⁹ Et av deres barn var Christopher Hansen Nystrup (1680-1733) som ble biskop i Kristiansand. En av Christophers sønner var Bendix Nystrup som ble gift med Peder Valentinsens datter Maria Adelucia Valentinsdatter, se nedf.

Christina Glud hadde vært gift to ganger tidligere; 1. m. etter Henrik Petersen Ysted, f. 1662, d. 1711, eier av Kvitsøy fyr. Hun giftet seg 2. i 1713 med Jens Hansen Bigum, som ble gravlagt 2.12. 1720. Børge var barnløs i begge ekteskapene.

I 1684 hadde Jørgen Thommesen og Cathrine Axelsdatter fire barn som bodde hjemme.¹⁰

Jørgen Thommesen tok borgerskap i 1688. Han var kjøpmann og skipreder. I 1701 kalles han den «Beste og mest formuende Negotiant her paa Stedet».¹¹ Han eide flere eiendommer i byen.¹²

Jørgen Thommesen kjøpte Bispeladegård ved kongeskjøte 14.4. 1688.¹³

Barn:

a. Helene Jørgensdtr.

b. Rebekka Jørgensdtr. grl. 30.12. 1740; g.m. Herman Høyer, f. 1663 i Bergen, grl. 9.12. 1738. Han var kjøpmann og skipsreder. Høyer var også overrådmann i Stavanger.¹⁴

6 Bytinget 8.11. 1723, Hans Eyvind Næss, Samlinger til Stavanger bys historie bd. IV, Stavanger 1971, s. 188. Det er trolig en feilskrift i avskriften der det står 1718 som ville føre til at Jørgen døde før sønnen Thommes Jørgensen. I en senere innførsel s. 223 s.st. bekreftes at Jørgen Thommesen døde før faren Thommes Jørgensen. Skifteprotokollen fra Stavanger for den lange perioden 1707-1769 er gått tapt.

7 Stavanger Borgerbok. s. 58.

8 S.st., s. 95. Se også Hans Eyvind Næss, Gards- og ættesoge for Finnøy, bd. V, Stavanger 2006, s. 197.

9 Næss 2006, op.cit., s. 196.

10 Konsumpsjonsmantall 1684, i Hans Eyvind Næss, Samlinger til Stavanger bys historie, bd. IV, Stavanger 1971, s. 278.

11 Skattelikning 1701, s.st., s. 288.

12 Hustakst 1709, s.st., s. 315f

13 Elgvin, op.cit., s. 470.

14 Stavanger borgerbok, s. 80.

c. Thommes Jørgensen, d. 14.9. 1718 i Batavia i Ostindia i Det hollandske kompanis tjeneste; g. 1699 m. Ericia Maria Pedersdtr. Leganger, f. ca. 1675, dgr. 31.1. 1764, datter til prost og sokneprest til Hå, Peder Eriksen Leganger og Karen Lauritzdatter Lind. Thommes Jørgensen tok borgerskap i Stavanger i 1698 og drev med «handel og søfart».¹⁵ Han var i 1701 en av Stavangers største skatteyttere.¹⁶ Han, konen og to barn er nevnt i 1701-manntallet for Stavanger by.¹⁷

Barn:

1. Jørgen Thommesen, dpt. 3.10.1700, levde i 1771 da han er nevnt i Kopervik; gift i Egersund 10.1. 1732 med Alhed Madsdatter, trolig datter av Mads Hansen. Hun hadde tidligere vært gift i 1716 med Lauritz Assersen Hiorth i Egersund, født. 1674, d. 1729¹⁸

Jørgen Thommesen tok borgerskap i Stavanger i 1726, bodde fra før 1737 og i 1760-1770-årene i Kopervik. Han drev gjestgiveri der fra 1769.¹⁹ I Stavanger i 1736 er nevnt «Sirj til Jørgen Thommesens, Udselger Madvahre af Smør etc.». Siri må være en tjenestepike som drev småhandel i det hus han tidligere hadde bodd i og som lå i «Gaden til Østervaag».²⁰

Jørgen Thommesen var i lange perioder på reise utenlands.²¹ Jørgen Thommesen d.y. hadde arveretter i Bispeladegård da faren døde i 1718 og var formell eier av Bispeladegård i årene 1729-1737. se mer om arvestriden nedenfor.

2. Karen Lind Thommesdtr. g. 1741 m Michal Terchelsen Weiberg.
 - d. Jørgen Jørgensen, d. ung.
 - e. Trine Jørgensdtr.; g.m. skipper i Bergen Anders Andersen.

Barn (en sønn kjent):

- a. Jørgen Andersen Førde borger i Stavanger 1715-1721.²²
- f. Maren Jørgensdtr.

Etter at Jørgen Thommesen døde i 1719 oppstod det langvarige tvister om eiendomsrettighetene til Bispeladegård. Disse tvistighetene ble arverettslig komplisert fordi Thomas Jørgensens eldste sønn, Thomas Jørgensen, døde

15 Stavanger borgerbok, s. 89.

16 Skattelikning 1701, i Hans Eyvind Næss, Samlinger til Stavanger bys historie bd. IV, Stavanger 1971, s. 288.

17 S.st., s. 293.m

18 Stavanger borgerbok, s. 113.

19 Se Arnvid Lillehammer, Gards og ættesoge for Kopervik/Stangeland, Karmøy 1985, s. 431f.

20 Næringsmannentall 1736, i Hans Eyvind Næss, Samlinger til Stavanger bys historie bd. IV, Stavanger 1971, s. 360.

21 Stavanger borgerbok, s. 113.

22 Stavanger borgerbok, s. 102

i 1718, noen få måneder før faren. I 1723 står Herman Høyer og Ericia Maria Pedersdtr. Leganger, svigersønn og svigerdatter av Jørgen Thommesen, oppført som eiere av Bispeladegård.²³ Herman Høyer var altså gift med Rebekka Jørgensdatter. Ericia Maria Pedersdatter var enke etter Thommes Jørgensen. I årene etter, 1723-1725, står enken Ericia Maria Pedersdtr. og Herman Høyer oppført som eiere og brukere av halve gården, altså 18 spann korn, hver.²⁴ Familien bodde alle disse årene på Bispeladegård. I en sak i 1723 om gjeldsposter i Jørgen Thommesen d.e.'s dødsbo står det at en stevning i saken var forkynt «paa Ladegaarden for mademoiselle Karen Tommesdatter».²⁵

I årene 1730-1733 står Ericia Maria Pedersdatter, Thomes Jørgensens enke, oppført som bruker av hele Bispeladegård.²⁶ Jørgen Thommesen, Thomes Jørgensens og Ericia Maria Pedersdatters sønn, er oppført som eier av hele gården i årene 1729-1737 med opplysning om at gården var pantsatt.²⁷

La oss se nærmere på denne delikate familietvisten om en av de største og mest sentrale gårdene i i Stavangers nærhet.

Arvetvisten om Bispeladegård:

Arvetvisten om Bispeladegård springer ut fra kompliserte rettighetsforhold som følge av at Thomes Jørgensen døde i 1718 få måneder før faren Jørgen Thommesen som døde høsten 1719. Arvestriden fikk ingen minnelig løsning, men ble prøvd for retten. Den kan følges gjennom alle rettsinstanser, Sorenskriveren på Jæren – der saken ble anlagt på rettsmøte 3.3. 1724, ved Stavanger lagting, ved Overhoffretten i Christiania og ved Høyesterett der endelig dom ble avsagt 16.3. 1729.²⁸

Saken er meget intrikat - og spennende. Den går i korthet ut på at Herman Høyer, gift med Rebekka Jørgensdtr., farsøster til Jørgen Thommesen d.y., ble akseptert av familien som formynder («curator») for Jørgen. Herman Høyer inngikk kontraktmessig avtale med Børge Valentinsen, gift med Kirsten Glud, enke etter Jørgen Thommesen d.e., om overtakelse av alle arvepartene i Bispeladegård, med unntak av arveparten til Thommes Jørgensens enke, Ericia Maria. Legangers. Men Herman Høyers hustru hadde selv bare 1/16 av Bispeladegård som lovlig arv. Under henvisning til

23 Matrikkel for Jæren og Dalene 1723, Statsarkivet i Stavanger.

24 Kassabok for futen i Jæren og Dalane 1723-1725, Statsarkivet i Stavanger.

25 Bytinget 20.9. 1723, Hans Eyvind Næss, Samlinger til Stavanger bys historie bd. IV, s. 161.

26 Kassabok for futen i Jæren og Dalane 1730-1733, Statsarkivet i Stavanger. Kassaboken for årene 1726-1729 er ikke bevart.

27 Kassaboken for futen i Jæren og Dalane, tilføyelse i protokollen under innførselen om Bispeladegård.. Statsarkivet i Stavanger.

28 Overhoffrettens avsichtsprotokoll 21.2. 1726, Overhoffrettens voteringsprotokoll 1726 og Høyesterettsdom 29.3. 1729. Riksarkivet.

avtalene og konens rettmessige arvepart hevdet Herman Høyer i rettsaken mot ham at han eide 24 $\frac{3}{4}$ spann korn i gården, altså vel 2/3 deler av hele gårdsverdien på 36 spann korn. Høyer påstod også at anvendelse av odelsrettslovgivningen ikke gjaldt i denne saken fordi det dreide seg om kjøpe-gods, ikke odels-gods.

Da det ble anført at han ikke etter loven hadde anledning å kjøpe parter i gården mens han var verge, innvendte han at flere av disse kjøpene ikke ble gjort på vegne av vergen, men etter avtale med Børge Valentinsen.

Lagmannen i Stavanger dømte i favør av Herman Høyers påstander. Overhoffretten derimot «slaktet» systematisk Høyers handlinger. Retten viste til at det i avgjørelsene i lavere rettsinstanser forelå helt feilaktig lovanvendelse. Overhoffretten understreket at lovene om odels- og åseterrett gjaldt i dette tilfellet fordi Jørgen Thommesen d.e. hadde eide gården i 31 år.

Jørgen Thommesen d.y. hadde derfor rettmessig gått til sak mot sin egen verge, Herman Høyer. Han fikk derfor oppnevnt ny verge («curator»). Dette var ingen ringere enn Peder Valentinsen, Børge Valentinsens bror, som var gift med datter til hans egen morsøster! Det fremgår av familieopplysningene at Peder Valentinsen var gift med Anna Cortsdatter Høyer, datter av oberrådmann Cort Høyer og Lene Pedersdatter Leganger.²⁹ Lene Pedersdatter var søster til Jørgen Thommesens d.y.'s mor Ercia Maria Pedersdatter. Så dette var en delikat familiestrid!!

Jørgen Thommesen d.y. påstod at han hadde full odelsrett til Bispeladegård. Han vant frem med dette kravet i Overhoffretten. Jørgen Thommesens procurator for Overhoffretten, Niels Hammer, påstod bla. at Herman Høyer ulovlig har Jørgen Thommesen «fravendt hannem sit gods», og at hele gården inklusive bruksretten til farsøsteren, Rebekka Jørgensdatters 1/16 søsterlodd i gården, skulle tilfalle Jørgen Thommesen d.y. I så fall skulle han betale henne landskyld (avgift som leilending) for denne brøkparten i Bispeladegård.

Overhoffretten tildømte Bispeladegård til Jørgen Thommesen. Herman Høyer ble tildømt 40 riksdaler i saksomkostninger. Herman Høyer anket saken til Høyesterett. Men Høyesterett stadfestet Overhoffrettens dom 16.3. 1729.³⁰

Hele saken er en spennende og dramatisk prosess der Herman Høyer som en av Stavangers mektigste menn gjorde sitt ytterste for å vri og vrenge på loven ved å benytte seg av knep og maktovergrep innenfor en snever familiekrets for å tilvende seg Bispeladegård.

Jørgen Thommesen tok borgerskap i Stavanger 26 år gammel i 1726. Men han seg i Kopervik før 1737 i Kopervik der han ennå skal ha bodd i

29 Trass i navnelikheten er det ikke påvist at Cort Høyer og Herman Høyer var brødre. Begge var fra Bergen og det er ikke usannsynlig at de var i nær slekt.

30 Jørgen Thommesen står følgelig som eier av hele gården i matrikkelen for 1733. Matrikkel for Jæren og Dalane 1733. Statsarkivet i Stavanger.

Anton Wilhelm Scheel, utsnitt av kart 1801. Original i Riksarkivet. Gjengitt i Jobs. Elgvin, *En by i kamp, Stavanger 1536-1814*, Stavanger 1956, s. 55.

1771. Den formelle rettssaken om Bispeladegård varte i fem år fra 1724 til 1729. Men for Jørgen hadde dette de facto vært en kontinuerlig tvist siden faren døde i 1719. Både gårdsdriften og eiendommen var tatt ut av hendene på ham, først fordi han var mindreårig og deretter fordi han ikke hadde hatt rettigheter til driften mens saken pågikk. Saken førte også til store kostnader i seg selv og beløp seg til langt mer enn de 40 riksdalene Herman Høyer var idømt i saksomkostninger. Så for Jørgen Thommesen d.y. var dommen i Høyesterett en Pyrrhos-seier. Noen få år senere fikk han orden på den skakkjorte økonomien sin ved å selge gården. I 1737 solgte Jørgen Thommesen d.y. Bispeladegård til søsteren Karen Lind Thomesdatter og moren Ercia Maria Pedersdatter Leganger. Salget ble muliggjort ved at Peder Valentinsen ordnet opp den økonomiske siden av hele eiendomsstransaksjonen mot å få pant i Bispeladegård.³¹ Overdragelsen ble gjort bl.a. med henvisning til Høyesterettsdom av 16.3. 1729 som gav Jørgen Thommesen odelsretten til hele Bispeladegård. Skjøtet ble bekreftet av Jørgen Thommesen, Peder Valentinsens bror Børge Valentinsen (g.m. enken til Jørgen Thommesen d.e.) og byfogd Søren Ringholm.

En kan bare ane de familiekontroversene som skjuler seg bak denne

³¹ Pantebok for Jæren og Dalane sorenskriveri 1727-1740, fol. 350b-351a, Statsarkivet i Stavanger.

overdragelsen av Bispeladegård fra Herman Høyers medintrigant Børge Valentinsen til Børges egen bror, Peder Valentinsen, som ved å stille penger til rådighet for Jøregn Thommesen d.y., hans søster og hans mor, sikret seg muligheten til å overta hele gården, noe som Herman Høyer ikke hadde lyktes i trass mangeårige tvister for domstolene.

Peder Valentinsen, f. ca. 1691, grl. 14.8. 1761, var sønn av lensmann og storbonde Valentin Børgesen i Sjernerøy og bror til Børge Valentinsen,³²
g.1. 1.12. 1716 m. Anna Courtsdtr. Høyer, dpt. 17.9. 1693, grl. 28.11. 1732. datter til overrådmann Cort Høyer og Lene Pedersdtr. Leganger.³³
Peder og Anna hadde ikke barn sammen.

g.2. 1733 m. Anna Wilhelmine Bredal, f. 19.3. 1709, grl. 27.10. 1782, dtr. av sokneprest til Brønnøy, Peder Eriksen Bredal og Adelucia Tomasdtr. Montagne. Skiftet etter Anna Wilhelmine Bredal er datet 27.10. 1782.³⁴
Barn i 2. ekteskap:

- a. Anne Helene Valentinsen, dp. 11.7. 1734, død ung.
- b. Adelucia Maria Valentinsen, dp. 4.9. 1735; g. 1. 13.2. 1753 m. Bendix Nyrup, overstadsmåler i Bergen, f. 1719 i Nyborg, sønn av biskop i Kristiansand Christopher Hansen Nyrup (1688-1733). Christopher Nyrup var sønn av Hans Pedersen Nyrup (ca. 1645-1700), sokneprest i Lødingen og far til Børge Valentinsens kone Birgitta Hansdatter Nyrup, se ovf.

Adelucia ble gift for andre gang med justisråd Nicolai Femmer. Han var byfogd i Arendal.

Barn med Bendix Nyrup:

1. Elisabeth Christine Nyrup; g.m. Arnoldus von Krog, bodde i 1782 i Undal.
2. Adelucia Birgitte Nyrup, ugift, død ung.
3. Anna Wilhelmina (Valentinsen) Nyrup, f. 12.8. 1755 i Bergen, d. 11.7. 1827; g. 28.5. 1771 m. Børge Rosenkilde, sønn til Henrich Henrichsen Rosenkilde: Børge hadde tidligere vært gift siden 1767 med Karen Elisabeth Tanch, f. 1737. Hun døde i 1768, kort tid etter de giftet seg. Børge Rosenkilde bestyrte Anna Wilhelmine Bredals forretninger og ble i 1771 gift med hennes datter.³⁵

32 Hans Eyvind Næss, Gards- og ættesoge for Sjernerøy, Finnøy V, Stavanger 2006, s. 197.

33 Gunnar Skadberg skriver i sin artikkel i Stavangeren 2/1994, s. 14, at Herman Høyer kom til Stavanger «Sammen med broren Cort....». Jeg har ikke funnet dette familieforholdet dokumentert.

34 Skifteprotokoll for Byfogden i Stavanger nr. 6, 1682-1683, fol. 6a-30a, 30b-33b, 33a-53b, skiftet etter Anna Wilhelmine Bredahl. Skiftet er et av de mest omfattende dødsbo som finnes fra Stavanger på 1700-tallet. Det ble registrert 1724 enkeltposter! Årsaken er ikke bare de mange arvinger i boet, men også boets store formue. Skiftet er vel egnet til kunnskap om en av de aller mest velstående familiene i byens historie i eldre tid.

35 Stavanger borgerbok, s. 169.

Blant Anna og Børges barn var kjøpmann og skipsreder Peder Valentin Rosenkilde (1772- 1848). Han bygget «Rosenkildehuset» i 1812. Han var deputert fra Stavanger på Eidsvollsforsamlingen i 1814. Rosenkilde var gift med Charlotte Sophia Winsnes. De hadde sønnen Børge Winsnes Rosenkilde, kjøpmann og skipsreder i Stavanger. Anna og Børge hadde også sønnen Bendix Nystrup Rosenkilde, f. 1779, som var kjøpmann og handelsmann i Stavanger, men flyttet til Kristiansand i 1808. Han eide noen år en del av Våland, se nedf. under Våland.

Barn med Nicolai Femmer:

4. Petronelle Femmer, f. ca. 1666, nevnt 1782

c. Peder Wilhelm Valentinsen, dp. 18.11. 1736. kaptein i infanteriet og sjef for 2. Vesterlenske regiment, død 1777, skifte 15.3. 1777; g.m. Margretha Sophia Heussner datter av oberst C.F. Heusner.³⁶ Heussner bodde i Stavanger i 1760-årene:

Barn:

1. Peder Wilhelm Valentinsen, f. ca. 1769. Dimittert som fenrik ved det Vesterlenske Nationale Infanteriregiment 18.1. 1793

2. Christina Sophia Heusner Valentinsen, f. ca. 1770, 12 år 1782

3. Anna Wilhelmine Bredal Valentinsen, f. ca. 1773, 9 år 1782.

d. Anne Helene Valentinsen, dp. 23.3. 1738; gift 1. med Søren Jonassen Klow, som i 1754 ble bestallet som amtsstueskriver³⁷ og i 1782 var overamtskriver i Bergen. Etter hans død giftet hun seg med Andreas Thodal som var stiftamtmann på Island.

Barn:

1. Peder Klow, f. 27.7. 1764; han oppholdt seg i 1782 hos sin stefar på Island. Han flyttet til Stavanger og fikk etter hvert hånd om hele Bispeladegård, se nedf.

e. Birgitte Christine Valentinsen, dp. 25.12. 1739; g. 24.8. 1759 m. Jens Boalth (1725-1780) som var rektor ved Bergen katedralskole og den drivende kraft bak musikkelskapet Harmonien,³⁸ Boalth var en av de sentrale opplysningsmennene i sin tid, og en venn av Claus Fasting. Han kjempet for bredere plass for naturfagene i undervisningen.

Barn:

1. Abigael Catharine Boalth, f. ca. 1760, 22 år 1782, ugift i 1782.

2. Peder Valentin Boalth, f.ca. 1761, 21 år 1782 og oppholdt seg hos onkelen justisråd Femmer i Arendal

3. Jens Boalth, f. ca. 1762, 20 år i 1782; oppholdt seg da i København.

4. Bendix Nystrup Boalth, f. ca. 1763, 19 år i 1782.

³⁶ Norske Militærbiografier, bd. 2., s. 523f

³⁷ Norske Bestallinger 1660-1814.

³⁸ se artikkel om Boalth av Anders Bjarne Fossen i Norsk Biografisk leksikon bd. 1., s. 381f.

5. Anna Wilhelmina Boalth, f.ac. 1764, 18 år i 1782
6. Christian Tullin Boalth, f. ca. 1767, 15 år 1782, bodde hjemme hos moren i Bergen.
7. Søren Klow Boalth, f. ca. 1769, 13 år i 1782,, hjemme hos moren.
- f. Valentin Christian Valentinsen; justisråd og overmåler i Bergen.
- g. Johanne Benedicte Valentinsen, død før 1782; gift med rådstueskriver Forman i Bergen.

Barn:

1. Modesta Bertine Forman, f. ca. 1765, 17 år 1782.
2. Peder Valentin Forman, f. ca. 1766, 16 år 1782.
3. Anna Wilhelmina Forman, f. ca. 1768, 14 år 1782.
4. Elisabeth Forman, f. ca. 1770, 12 år 1782.

Peder Valentinsen tok borgerskap i 1717. Han var kjøpmann og skipsreder i Stavanger og eide flere kirker, kjøpt av staten under det store kirkosalget etter Den store nordiske krig 1700-1721, og mye jordegods.

Peder Valentinsen kjøpte Bispeladegård 27.9. 1740 av Karen Lind Thommesdtr. og hennes mor Erica Maria Leganger.³⁹ Han hadde forstrakt selgerne og Karens bror Jørgen Thommesen d.y., tidlige eier av Ladegården, med penger mot obligasjon da de to kvinnene kjøpte Ladegården i 1737. Pantet ble nå innløst samtidig som Valentinsen gav 700 rd. for eiendommen. Derved ble hele Thommesen-familien omsider kvitt de mange pengesorger som den mangeårige arvetvisten om Bispeladegård hadde påført dem.

Lystgården Bispeladegård

Vi har allerede kunnet observere at Jørgen Thommesens familie bodde på Bispeladegård tidlig på 1700-tallet. Men siden både Jørgen Thommesen d.e., hans sønn og sønnesønn eide både våningshus og sjøhus i byen, må Bispeladegård ha fungert som en kombinasjon av jordbruk og landsted. En slik forståelse får en av mange brikker om byggingen av en kjede av lystgårder på 1700-tallet rundt Stavangers bykjerne til å falle på plass. Til nå har det vært vanlig å betrakte familien Smiths kombinerte gårdsbruk og landsted Blidensol fra 1720-tallet som Stavangers eldste lystgård.⁴⁰ Andrew Smith og hans sønner og barnebarn med inngiftede kjøpmanns- og embetsfamilier var blant de rikeste familiene i byen fra slutten av 1600-årene og utetter 1700-tallet. Valentinsen- familiene – familiene til de tre brødrene Børge, Peder og Mikkel Valentinsen – hørte med blant dette fåtallet av partriserfamilier. Fra midten av 1700-tallet gjorde brødrene Gabriel Kirsebom Kielland og Jacob Kielland dem rangen stridig. Etter modell fra rikfolk

39 Pantebok for Jæren og Dalane nr. 3, 1741-1761, fol. 1b-2a, Statsarkivet i Stavanger.

40 Hans Eyvind Næss, Gamle Stavanger, Stavanger 1998, s. 167f.

i samtiden kom det på moten både å bygge landsteder kombinert med mønsterjordbruk til eksempel for bondestanden. Peder Valentinsen og hans familie har åpenbart fulgt denne skikken og drevet ladegården ved hjelp av tjenestefolk og samtidig brukt Bispeladegård som landsted for selskapselighet. Ifølge Sjeleregisteret fra 1758 hadde Peder Valentinsen to drenger og fire tjenestepiker på ladegården det året. Selv hadde familien byhus ved Torget. I årene 1768-1772 drev Peder Valentinsens enke Bispeladegård ved hjelp av tjenestefolk; i disse årene er nevnt tjenerne Sven Jacobsen, Håvard Toresen, Torstein Guttormsen og tjenestejentene Kristi N., Liva Olsdr. og Karen Olsdr.⁴¹

Selv om avstandene fra Vågen til Blidensol og Bispeladegården var kort, lå begge disse gårdene på landet etter omgivelsene å dømme. Kulturbeite og åkerdyrking hadde gjort hele omlandet om Stavanger så godt som trebart. Så gårdshusene lå med stor avstand imellom hverandre. En og annen husmannsstue ble bygget utover 1700-1800-tallet. På 1770-tallet ble det bygget flere lystgårder. Kapellan Børge Petersen bygget landsted på Steglebakken ved Breivatnet og kalte det «Enestæd». Gabriel Kirsebom Kielland bygget Holme-Egenes og Jacob Kieland bygget «Canaan» på tomten der sønnens, Gabriel Schanche Kiellands, storslåtte lystgård stod ferdig i 1803.

Som vi ser er det ikke urimelig å anta at Bispeladegård har vært den første lystgården i Stavanger og at den har hatt en slik funksjon allerede fra før 1700.

Dessverre finnes det ikke malerier som viser hvordan lystgårdene fra 1700-tall så ut. Men for Bispeladegårds vedkommende finnes en detaljert registrering av alle bygningene på eiendommen slik de var i 1782. Maleriet av Zuchow fra 1854 gir en god pekepinn om hvordan Bispeladegården som et mektig gårdsanlegg ved innkjøringen til Stavanger. Bispeladegård ble registrert som dødsbo etter Anna Wilhelmine Bredals død.⁴² Registreringen ble foretatt etter forlangende av kjøpmann Børge Rosenkilde, svigersønn til en av Anna Bredals døtre, Adalucia Maria Valentinsen.

På Bispeladegård er nevnt en lange rekke værelser i hovedhuset og frittstående hus. Gården bærer preg av stor velstand.

Selv om værelser og bygninger synes å være nevnt noe tilfeldig er det naturlig å sette opplysningene sammen slik:

Hovedbygningen: «Nedre Værelsene»; Melkekammer, spiskammer, kjøkken, drengestue, den anden drengestue, brønnkammeret. Hovedetasjen må ha vært ovenpå i «Øverste Etage». Her var «Salen» (med registrert interiør som bl.a. bestod av en rekke gyldenlærs lenestoler og stoler), «Skjænken», «Spiskammeret ovenpaa».

41 Fogden i Jæren og Dalane, kassabok 1768-1772. Statsarkivet i Stavanger.

42 Pantebok for Jæren og Dalane, fol. 421a-423a, Statsarkivet i Stavanger; registreringsdato 27.10. 1782.

Bispeladegård 1854. Maleri av Zuchow. Rogaland Kunstmuseum, MUST, Fotograf Anders Ness. Gjengitt i Gabriel Schanche Hidle, Byen i billedkunsten, Stavanger 1976, s. 52.

Bispeladegård. Maleri av Lauritz Larsen Mossige fra 1882; malt etter Zuchow maleri fra 1854. Bildet er stilisert og enkeltelementer er endret. Bispeladegård ble revet i 1875, syv år før bildet ble malt. Gjengitt i Gabriel Schanche Hidle, Byen i billedkunsten, Stavanger 1976, s. 66. Eier Olav Olsen.

Rundt tunet lå driftsbygningene og andre hus som ble brukt til særskilte funksjoner: «Staburet», «Kariolhuset», «Ildhuset», «Tørkehuset», «Hestestalden», «Fæhuset» (med detaljregistrering:), «Tørkehuset», «Materialhuset», «Nedre Fæhuset», «lidet kalvehus» og «sommerfæhus». Buskapen, «Gaardens Creatue», omfattet 58 husdyr. Mange av dem er oppgitt med navn.⁴³ Dette er omtrent samme husdyrbestanden som man hadde på gården i 1723. Da nevnes 2 hester, 16 naut og 40 smaler. Det ble sådd 9 tønner korn og høstet 78 tønner.⁴⁴

Svært interessant er det å observere at det var et eget karjolhus. Dette alene viser at Bispeladegård var eid av en av byens fremste patrisierfamilier. Så vidt en vet var det så få veier der en kunne kjøre med karjol – kanskje ikke lenger enn fra Hillevåg via bysentrum til Ledaal – at det bare var familien Kielland og familien Valentisen/Bredal/Rosenkilde som hadde karjol før år 1800. Slik sett har maleren Mossige i sin eller dårlige kopi fra 1882 av Zuchows maleri av Bispeladegård fra 1854 fanget inn en sosial realitet når han har erstatet en bøling av og av bønder og borgere på Ladegårdsveien med fintfolk i kjerrer og herrer med flosshatt!

Peder Wilhelm Valentinsen, sønnesønn til Peder Valentinsen og Anna Wilhelmina Bredal, kjøpte de nærmeste årene etter det var skiftet etter Anna Wilhelmina Bredal i 1782 opp arveparter i gården, 18 mrk. Smør i Hillevåg, og 5 vetter korn Bispeladegård. I henhold til tradisjonell skyldberegning er dette samlet nettopp 36 spann korn, altså Bispeladegårds matrikkelskyld.⁴⁵ Peder Walentin Valentinsen og medarvingene hans, bl.a. svogeren Børge Rosenkilde, solgte ved en rekke avtaler i 1785, 1787 og 1789 alle rettigheter til Bispeladegård til Peder Klow.⁴⁶ Som en allerede har sett av det rike antallet med arvinger som er nevnt i skiftet etter Anna Wilhelmina Bredal i 1782 må dette ha vært et komplisert puslespill. At alle avtalene ble avsluttet i 1789 fremgår av kassaboken til futen i Jæren og Dalane. Her er arvingene i Valentinsen familien oppført som eiere i Bispeladegård frem til 1789. Fra 1790 står Peder Klow, Anna Wilhelminas svigersønn, som eneeier av gården.⁴⁷ I 1797 fikk Peder Wilhelm Valentinsen fullmakt fra søskenbarnet Anna Wilhelmina Valentinsen vedrørende en

43 Verdiene i denne registreringen ble overført til skiftet etter Anna Wilhelmine Bredahl som er nevnt innført i Skifteprotokoll for Stavanger by.

44 Informasjoner om Bispeladegård i Matrikkel 1723 for Jæren og Dalane. Statsarkivet i Stavanger

45 Se om skyldberegning bl.a. hos Hans Eyvind Næss, Sjernarøy gards- og ættesoge, Finnøy V, s. 452f.

46 I panteboken finnes en serie med dokumenter som vedrører parter i Bispeladegård som til slutt havnet på Peder Klows hånd. De mange transaksjonene skyldtes det store antall arvinger etter Peder Valentinsen og Anna Wilhelmina Bredal. Disse er omtalt i skiftet etter henne.

47 Kassabok for fogden i Jæren og Dalane 1789-1790. Statsarkivet i Stavanger.

påtenkt innløsning av Bispeladegård som det ikke ser ut til å ha blitt noe av siden Peder Kow til slutt fikk eiendomsrett til hele gården.⁴⁸

Peder Klow, f. 27.7. 1764, d. 21.4. 1824. Han var sønn av Søren Jonassen Klow og Anne Helene Valentinsen. Anne Helene Valentinsen var født i 1738. Hun var datter av Peder Valentinsen og Anna Wilhelmina Bredal og en av arvingene til Bispeladegård, se om familien ovf.

Peder Klow ble gift 20.11. 1796 m. Maren Smith de Rytter (1769-1818), datter av Jacob de Rytter (1743-1807) og Maria Hiorth. Jacob de Rytter var måler, veier, vraker og postmester i Stavanger. Marias søster var gift med Morten Henrik Kielland som var sokneprest i Vikedal og ble etterfulgt i embetet av Jens Zetlitz. Morten var sønn av Gabriel Kirsebom Kielland, som hadde Holme-Egenes som lystgård. Peder Klow var nær venn av Gabriel Schanche Kielland og var ofte på Ledaal. Klow eide også eiendommen Bergene som han forærte til Morten Kielland i 1822.⁴⁹

Peder Klow ble utnevnt til ridder av Dannebrog. Peder Klow og konen testamenterte sin formue til et legat, Peder Klows legat. Som skulle dele ut midler til fattige.

Peder Klow var i krigsårene 1807-1814 sjef for kystvernet av Jæren og Dalane. Vaktårnet som ble bygget på Våland i 1807 er derfor trolig kommet i stand i et samarbeid mellom ham og eieren av Våland på dette tidspunkt, Gabriel Schanche Kielland, se under Våland nedenfor.

Av slektsoversiktene ser vi at både Valentinsen-familiens medlemmer ble inngiftet i et stort antall familier som tilhørte fremtredende kjøpmannsleker og sivile, geistlige og militære embetsstand og at familiene var spredd over store deler av Sør-Norge.

Peder Klow eide hele Bispeladegård fra ca. 1790. Han investerte også i Sandnes teglverk. I en betraktning i diktet «Egenæs» fra 1792 sier Jens Zetlitz der han ser fra Vålanskråningen utover mot byen: «.... har man her et fuldt Syn af Ladegaarden, Hr. Kapitain Klows eiendom, og den nys anlagte skjønne Kongevei beile ogsaa her til Øiet».⁵⁰

Peder Klow selv hadde militærutdannelse. Den eneste Peder Klow som er nevnt i Norske Militærbiografier var fenrik fra 1787 og ble dimmitert fra det Bergenusiske regiment som premierløytnant 8.1. 1790.⁵¹ Peder Klow

48 Det er en rekke innførsler i Pantebøkene for 1760-1820 som gjelder Bispeladegård; det spesielle med denne perioden er at panteregisteret er et personalregister ikke et register pr. matrikkelgård. Med de spesielle arveforholdene er dette et langt lærer å bleke om en ønsker å referere samtlige detaljer; i teksten er tatt ned alle essensielle opplysninger som er nødvendig for å forstå utviklingen av eierforholdene.

49 De fleste opplysningene i dette avsnittet er hentet fra M.Berntsen, Stedsnavn i Stavanger, Stavanger 1939, Peder Klows gate, s. 79.

50 Jens Zetlitz, Egenæs, utgave Stavanger 1969, s. 63.

51 Se Olai Ovenstad, Norske Militærbiografier, 2 bd., Oslo 1948.

*Silhuett av
veimester Peder
Klow, Gjengitt
i Trygve Wyller,
Det Stavangerske
Klubselskab i
150 år, Stavange
1934, s. 57.*

fikk avskjed fra militæret p.g.a. svak helse. Dette poenget har Jens Zetlitz inkludert i sitt dikt om Egenæs der han skriver mens han skuer fra Vålandskråningen mot Bispeladegård:

«Og der Du gjestmild' Lad'gaard seer,
Hvor Klow, hvis Helbrev nægted ham at vinde
Bellonas⁵² Gunst, opofret Viisdom er
Og Venskab, Jorden og sin Sjæls Venin de,
Og nær derhos hiin den snorrette Vei,
Som patriotiske-kyndig Scheel begynded',
...».⁵³

Jens Zetlitz skrev i 1798 et dikt «Til min Ven, Capitain Peder Klow». Han hyller Klows arbeid med å dyrke opp Bispeladegård uten tanke for at driften av gården skal skaffe ham egen rikdom. Følgende korte strofe er betegnende for dikterens budskap:

«Og naar min Sang Landlivets Fortrin Priiser / Er du min Bonde,
Lagaard er mit Land».⁵⁴

*Veimester Peder
Klows segl og ini-
tialer. Statsarkivet
i Stavanger,
Privatarkiv 11,
Kiellandarkivet.
Fotograf Arne
Kvitrud.*

Peder Klow ble veimester i Stavanger amt og fikk medansvar for å forbedre hovedveien, Kongeveien, over Jæren. Denne utbyggingen ble påbegynt av amtmann Friedrich Otto Scheel i 1789. Scheel var amtmann i 1799 og ble etterfulgt i embetet av Ulrich Wilhelm Koren. Arbeidet ble satt stor pris på og Gabriel Schanche lot i 1795 reise en minnestøtte over Scheel i 1795. Den står nå i parken ved Stavanger Museum.

Ansvar for veiarbeidet i Norge var lenge delt mellom to genralveimestre for det nordlige og sørlige Norge og amtmennene. Peder Klow var tillagt det lokale ansvaret i amtet. Det omfattende veiarbeide som ble utført i amtmann Scheels og Klows tid har etterlatt seg et omfattende arkivmateriale.⁵⁵ Ved en tilfældighet ble det vedtatt en ny veilov i 1824, samme år som Klow døde. Det hadde vært problemer med ansvarfordelingen av veiarbeidet mellom amtmennene og genralveimestrene. Ved den nye veiloven fikk amtmennene anledning til å ansette veimestre. I Stavanger ble kaptein Georg Neumann Krøger veimester.⁵⁶ Krøger var veimester til 1842 da det nye amtsformannskapet brukte sin innflytelse på amtskommunens budsjetter til å fjerne lønningen til veimesterstillingen.

52 Bellona er søster til Mars og romersk krigsgudinne; strofen spiller hen på Peder Klows sykелighet og manglende evne til å være soldat.

53 Jens Zetlitz, Egenæs, 1792, utgave Stavanger 1969, s. 35.

54 Jens Zetlitz, Samlede Digte, 2. Del, utg. posthumt 1825, s. 279.

55 Se Peder Klows arkiv. Materialet omfatte fem arkivbokser og strekker seg frem til Klows død i 1824 i Fylkesmannens arkiv, Statsarkivet i Stavanger.

56 Krøger bygget det prektige empirehuset Kongsgt. i 1844. Det ble ovetatt av sorenskriver på Jærn, G.C. Hoffgaard i 1867 og var sorenskriversidens til 1890.

Frederik Otto Scheel, Fra Våland mot byen 1792. Stavanger Museum. Gjengitt i En by i kamp, Stavanger 1536-1814, Stavanger 1956, s. 355.

Christian Magnus Zeltitz, kjøpmann, apoteker og prokurator i Stavanger, deltok ivrig med veiarbeidet. Han bodde på Kristianslyst, et borgerjordbruk oppkalt etter ham selv. I 1805 var veiarbeidet nådd tre mil sørover Jæren.⁵⁷ Peder Klow har fått en gate oppkalt etter seg på Våland (se bilde).

Ivar Svensen Oftedal ble den neste eieren av Bispeladegården. Han var født i 1780 og sønn av gårdbruker Sven Ivarsen på Øvre Oltedal i Gjesdal og den andre konen hans, Ragnhild Larsdtr. som også kom fra Øvre Oltedal.⁵⁸

Ivar Oftedal var gift 1. med Marta Henriksdtr., grl. på Sandnes 26.5. 1805, 25 år gl. Han giftet seg for andre gang i 1807 med Ingeborg Olavs-datter fra Store-Vatne. Han hadde ett barn i første ekteskap og tretten barn i det andre ekteskapet.⁵⁹

Ivar Oftedal var en tid tjener hos Gabriel Schanche Kielland i Stavanger. Deretter var han bestyrer av teglverket på Sandnes, Gamleverket.⁶⁰ Han eide parter i verket som han kjøpte i årene omkring 1805 av Peder Klow som han også kjøpte Bispeladegården av.⁶¹ I 1811 ble han lensmann i Goa skipreide, senere Hetland kommune. Han innehadde lensmannsombudet til han døde i 1842. Han var valgmann ved oppnevning av representanter til Eidsvoll i 1814, og han var selv på Stortinget som varamann i 1815.

57 Ingeniør Tolsby, Stavanger Amts Veivæsen, Stavanger 1910, s. 4f. Se også Jens Zeltitz, Egenæs, utg. Stavanger 1969, s. 64f.

58 Søren Arneson, Gards- og ættesoga for Gjestal. Stavanger 1939, s. 187.

59 Se biografiske opplysninger om Ivar Svensen i Torkell Mauland, Lensmänner i Rogaland, hefte IV Jæren, Stavanger 1026, s. 6-9.

60 Torkell Mauland, Lensmänner i Rogaland. Jæren. Stavanger 1926, s. 6.

61 Se Panteregister for Jæren og Dalane 1760-1807. under Goa skipreide og Ivar Svendsen. Statsarkivet i Stavanger.

Allerede før han kjøpte Bispeladegård var han i tottene på Peder Klow om veivedlikeholdet, Ikke bare hadde lensmennene ansvar for å se etter veivedlikeholdet i lensmannsdistriktet på vegne av amtmannen, men når de gjaldt landeveien som førte ut fra Stavanger hadde som bonde som eide eiendommen som veien gikk gjennom et særskilt ansvar. Oftedal var i rettstvist om sine egne veivedlikeholdsplikter i mange år inntil pliktene ble tillagt andre mot betaling.

Bispeladegård hadde i alle år siden ac. 1700 vært et senter for flerfe av Stavangers mest fremtredende kretser av kjøpmenn og skipsredere. Særlig i Peder Valentinsens og Anne Wilhelmina Bredals tid må gården ha vært preget av selskapelighet og ha vært et møtested «på landet» for en stor familieklan med representanter fra mange miljøer i hele Sør- og Vest-Norge. Også under Peder Klow og senere under Ivar Oftedal må gården ha hatt my besøk med ulike ærend. Gården lå som før beleilig til like før tilreisende som kom over Jæren, kom til Stavanger. I lensmanns Oftedals tid ble retten ofte satt på Bispeladegaard. Lensmannsgårdene var ofte tingsteder. Så her vet vi at sorenskriver Gunder Aas (sorenskriver over Jæren og Dalane 1829-1833) residerte over tinget som ble avholdt med mange tilstedeværende både i vanlige tingsaker (tinglysing av dokumenter, pantsettelser etc.) og i kriminalsaker. Som på andre lensmannsgårder har han måttet ha en egen lensmannsarrest på gården. Bispeladegård var også tingsted ved mange anledninger gjennom hele Ivar Oftedals lensmannstid.

Ivar Oftedal kjøpte 18 spann korn av Bispeladegård (halve den gamle kornskylden) av Peder Klow med skjøte dat. 13.4. 1809 tgl. 18.11. s.å. for 5000 rd. Møllebrukene i Hillevåg er særskilt omtalt. Klow bekreftet at oppgjøret hadde funnet sted.⁶² Ivar Svensen overtok samme år 8 spann korn av Gabriel Schanche Kiellands 9 spann korn og satt da med hele 26 av Bispeladegårds skyld på 36 spann. Men årene etter solgte Ivar Oftedal mange skyldparter i gården til nye eiere.

Ivar Svensen fortsatte å selge eiendommer ut fra Bispeladegård. Han solgte et stykke til sønnen, skipskapein, Sven Ivarsen Oftedal, f. 1803. Eiendommene hadde en skyld av 1 11/12 spann korn. Den er beskrevet som to parseller i dette skjøte fra 15.7. 1833.⁶³ Den ene er kalt Garfaret og lå mellom Sven Vålands hustomt og «den gamle Skyllebekk» og mellom den alminnelige hovedvei og den gamle postvei. Den andre «haug» var en plass som gikk nedover til vannet. Han solgte også et jodstykke til svigersønnen Tore Olsen Oftedal, f. 1805, d. 1882. Tore ble gift i 1829 med Ivar Svensens datter Martha Ivarsdtr.Oftedal.⁶⁴ Tore var smed i Stavanger og bodde

62 Pantebok for Jæren og Dalane sorenskriveri 8, pag. 425.

63 Pantebok for Jæren og Dalane sorenskriveri 12, pag. 709. Skjøte tgl. 12.3. 1834, Statsarkivet i Stavanger.

64 Stavanger borgerbok, s. 286.

i 1837 i Østervåg 4.⁶⁵. Skjøtet ble tgl. 17.11. 1836.⁶⁶ Dette stykket hadde en skyld på 1 1/16 spann korn. Det lå på begge sider av veien til Våland og ble kalt «Sehstedstykket». Kanskje har navnet sitt opphavi personen Johan B. Sehsted, som bodde i Nedre Strandgaten i 1790 og var medlem av Klubselskabet i 1795.⁶⁷ I 1851 kjøpte Mathias Gustav Nyman de to eiendommene til Sven Oftedal og Tore Oftedal med en samlet skyld på 3 ¼ spann korn. Nyman står oppført i matrikkelen av 1851 med denne skylden men skjøtet ble tinglyst 14.7. 1852.⁶⁸ Mathias Nyman var baker. Han var født 1823 og var sønn av hattemaker Johan Erich Nyman og Elen Susanna Math; hun var datter av hattemakeren Johan Conrad Math.⁶⁹

Ivar Svensen solgte fra en del av gården til Stavanger kommune til kirkegård med skjøte tgl. 24.10. 1836. Kirkegården ble innviet som Lagård kirkegård allerede 5.9. 1834.

Sin gjenværende del av Bispeladegård solgte Ivar Oftedal i 1836 til Jacob C.L. Bull. Selv flyttet han til Madla dette året. Alle barnene til Ivar Svensen er omtalt i Gards- og ættesoge for Madla.⁷⁰

Jacob Christian Lindeman Bull, født 4.12. 1800 på Øie i Surnadal, døde 6.6. 1883. Han var sønn til fogd i Romsdal Peter Ludvig Munthe Bull og Dorothea Zeline Lindeman.;

g.1. 30.4. 1828 i Stavanger m. Henrikke Marie Sundt, f. 30.4. 1804, d. 26.2. 1854, datter til kjøpmann i Stavanger Herkules Weyer Sundt og Sibylle Sophie Helt.

g.2. 9.11. 1855 i Vikedal m. Laura Brodahl, f. 11.12. 1812 i Kristiansand, d. 27.8. 1857, datter til tollkasserer i Egersusnd Isach Peter Brodahl og hans første kone Maren Arup.

g.3. 6.10. 1862 i Vikedal m. Maren Petrea Brodahl, f. 16.7. 1816 i Kristiansand, d. 6.10. 1891, fullsøster Laura Brodahl.

Jacob Bull avla ex.jur. i 1819 og assisterte først hos faren ved fogdekantoret i Romsdal. Deretter var han en tid ved sorenskriverkontoret på Romerike. Bull ble utnevnt til underrettsprokurator i Stavanger i 1824. Bevillingen er datert 28.7. s.å.⁷¹ Han var ordfører i Hetland 1846-1850. Han var medlem av kommisjonen som utarbeidet en plan for landbruksskole i Stavanger amt.

Jacob Christian Lindeman Bull (1800-1883), i 1824 underrettsprokurator i Stavanger, i 1837 ordfører i Hetland, sorenskriver i Ryfylke fra 1850. Fotografi av H.P. Thykier, Stavanger før 1867. Statsarkivet i Stavanger. Gjengitt i Vindtreet, Sogeskrift for Vindafjord 2008, s. 28.

65 Branntaktstprotokoll for Stavanger by 1837-1846, Statsarkivet i Stavanger.

66 Sorenskriveren i Jæren, Pantebok 13, pag. 432.

67 Samlinger til Stavangers historie bd. IV, s. 462, og Trygve Wyller, Det Stavangerske Klubselskab, Stavanger 1934, s. 41.

68 Pantebok for Sorenskriveren i Jæren 1852, bok 4 pag. 604

69 Stavanger borgerbok, s. 186, 233, 333.

70 Sigurd Refheim, Gards og ættesoge for Madla, Stavanger 1981, s. 71.

71 Pantebok for Jæren og Dalane 1819-1825, fol. 464b

Bull festet tomt av Bispeladegård, brann nr. 756 tgl. 4.7. 1824 og fikk skjøte på hus tgl. 19.7. 1827 og feste på en større tomt (utvidelse) tgl. 14.7.1834. Han eide også Paradis som var et gammelt bruk under Hetland prestegård.⁷² Paradis ble senere sammenføyd med Bispeladegård og står i matrikkelen i 1851 oppført med egen skyld på 12 mrk. smør uner Bispeladegård og er eid av Rasmus Våland som også eide hovedbølet.

I 1836 kjøpte Bull den gjenværende del av Bispeladegård av Ivar Svensen Oftedal. Skjøte var datert 10.12. 1836 og ble tgl. 16.3. 1837.⁷³ Bull bygde da nye hus på en del av denne tomten (Kongsgt. 68), men han har trolig fortsatt å bo i bispeladegården fordi han allerede samme året i 1837 solgte eiendommen til kapteinløytnant Koch.

Bull ble sorenskriver i Ryfylke 12.3. 1850 og bosatte seg på sorenskrivergården Opsal i Vikedal.⁷⁴

Rasmus Olsen Ålgård, f. 1800, d. 1883, sønn av husmann Ola Olsen og konen Ingeborg Rasmusdatter; gift med Berta Torkelsdtr. Ivesdal.⁷⁵

Rasmus Olsen hadde et noe omflakkende liv. Han og konen fikk flere barn mens de bodde på Ivesdal. De flyttet senere til Lura i Høyland og deretter til en husmannsplass under Skurve i Gjesdal. De bodde også en tid på Ålgård, og Rasmus skrev seg for Ålgård i mange år. I 1846 flyttet familien til Våland i Stavanger som lå under Bispeladegård, se nedenfor under Våland III. Han er i flere dokumenter kalt Rasmus Olsen Våland. Rasmus kjøpte den gjenværende del Bispeladegård i 1852 av Jacob C.L. Bull. Det heter i skjøtet at Bull solgte «min eiendom Bispeladegaard og Hetlands Paradis» med skjøte tgl. 14.7. 1852.⁷⁶ Overførselen må ha skjedd noen måneder tidligere fordi Rasmus står oppført som eier i matrikkelen i 1851 både av 5 9/16 spann i Bispeladegård og 3 spann korn i Våland.

Rasmus Olsen fortsatte å fradele restdelene av gården, de fleste til hustomter. Rasmus skrev seg på denne tiden også som Rasmus O. Ladegaard. Han ble i 1867 tilbudt 1500 spd. Av Stavanger kommune for gården til bruk som en utvidelse av Lagård gravlund. Han forlangte 16000 spd. for eiendommen. Tilbudet ble akseptert. Ladegården bygninger ble solgt på auksjon og revet.⁷⁷ Skjøte til Stavanger kommune ble utstedt i 1868. Gården var da på 336 000 kvadratalen.

72 Se matrikkelen for Jæren og Dalane 1838. Se også Sevald Simonsen, *Hetlandsmarkens historie*, Ætt og Heim 1973, s.84f, 92f.

73 Pantebok for sorenskriveren i Jæren og Dalane 1836-1837, referert til i skjøte til Rasmus Vaaland i 1852.

74 Hans Eyvind Næss, *Opsal – ein sorenskrivergard i Ryfylke*, i *Vindtreet* 2008, s. 28-32.

75 Se om familieforholdene hos Lisabet Risa, Bjerkreim II, Stavanger 1998, under Ivesdal s. 1294, og også hos Søren Arneson, *Gards- og ættesoge for Gjestal, Stavanger* 1939, s. 238.

76 Sorenskriveren i Jæren sorenskriveri, pantebok 4, p. 597.

77 Marit Karin Alsvik, *Lagård gravlund 1834-1934*, udatt., s. 16.

Rasmus hadde da flyttet til Sundvor i Bjerkreim. Deretter kjøpte han en part i Hovland i 1868. I 1872 flyttet han til Sørbø i Høyland. Siden flyttet han til Høle der han døde i 1883.

Eiendommer utgått av Bispeladegård

Bispeladegård hadde en matrikkelskyld på 36 spann korn. Gården ble lenge holdt samlet. Vi har sett at både amtmann, Knoff, Jørgen Thommesen d.e., Jørgen Thommesen d.y., Peder Valentinsen og hans enke Anna Wilhelmina Bredal eide gården uavkortet. I 1720 årene hadde det vært arvestrid om gården, men siktemålet for saksøkeren, Jørgen Thommesen – som vant saken – var netetopp å holde gården samlet. Fra 1737 til 1740, da Peder Valentinsen kjøpte Bispeladegård, var gården også samlet og eid i fellesskap av Jørgen Thommesen d.y.'s mor og søster. Da gården ble bortskiftet i flere parter ved Anne Wilhelmina Bredals død i 1782 samlet sønnesønnen Peder Wilhelm Valentinsen gjennom en rekke avtaler Bispeladegård slik at Peder Klow, som også var arving til Bispeladegård gjennom sin kone, var den siste som hadde Bispeladegård på en hånd. Etter hvert som det ble solgt skyldparter fra gården ble hovedeiendommens skyld redusert tilsvarende. I 1805 finner vi disse skyldpartene:

Peder Klow 18 spann, Bratt Jacobsen 3 spann, Anton Wilhelm Scheel 9 spann, Bendix Nyrup Rosenkilde 3 spann, Hans Luytkis 3 spann, til sammen 36 spann korn som er hele gårdens skyld. Hillevåg var skyldsatt særskilt med skyld 3 spann korn eller 18 mrk., smør. I 1805 hadde Jens Lindal 12 mrk. smør og Friederich Petersen 3 mrk. smør.

Nedenfor vil det bli gjort rede for opphavet til og utviklingen for alle disse skyldpartenes vedkommende.

Hovedbøle og husmannsplasser.

Som tidligere nevnt var hovedbøle på gården skyldsatt til 36 spann korn. Hillevåg ble tidlig skyldsatt separat med en skyld av 3 spann korn eller 18 mrk. smør. Hillevåg var gammel husmannsplass under Bispeladegård.⁷⁸ Den var fra gammel av skyldsatt til 12 mrk. smør eller 3 spann korn.

Bispeladegård var svært stor i utstrekning (se kart). Men hele gården var drevet fra hovedtunet. Jordsmonnet var så skrint at eieren av Bispeladegård så sent som i 1825 bygslet området Paradis som tilleggsmark fra Hetland prestegård.⁷⁹ Paradis lå mellom Storhaug og Hillevågsvannet og grenset til Bispeladegård.

Folkeveksten på 1600-tallet førte til at mange sønner og døtre ikke fikk overta gårdsbruk til eie eller leie. For mange av disse var alternativet å slå seg ned som husmenn. Vi finner ikke noen husmannsplass nevnt på Bispela-

78 Nevnt i 1701, 1723 og 1758

79 Sevald Simonsen, Helandsmarkens historie, Ætt og Heim 1973, s. 84.

degård før i 1701. I mantallet fra 1701 er Hillevåg den første plassen med bosetning under Bispeladegården. Den første husmannen vi kjenner navnet på er Ola Gundersen som bodde her med sin familie det året. I mantallet er det bare sønner som er nevnt, så vi vet ikke hvor mange familiemedlemmer som bodde på plassen. Men Ola hadde en sønn, Torger Olsen, som var 10 år gammel.

Også Våland er et eldre områdenavn på en del av ladegården. Som en følge av befolkningsveksten ble det utover 1700-1800-tallet opprettet en rekke husmannsplasser under Ladegården. Ola Rasmussen Våland bygget et stykke Våland i 1793 av Peder Klow.⁸⁰

I 1721 og 1723 bodde husmannen Thomas Stålesen i Hillevåg⁸¹.

Vi kjenner navnene på flere av dem som var husmenn i 1758. En av dem var Ola Torgersen som hadde datteren Ingebjørg Olsdatter. Rent hypotetisk kan er Ola være sønnesønn til Ola Gundersen som var husmann i Hillevåg i 1701. En annen av husmennene i 1758 har navn etter Hillevåg. Han kalles bare Ola Hillevåg og hadde barnene Gunder, Serine, Jorunn og Kari. En tredje husmann under Bispeladegård i 1758 var Mons Torgersen. Han hadde barnene Barn Gjermund Monsen og Anna Monsdatter.

Byglere og eier av parter i Hillevåg omtales i eget avsnitt nedf.

På slutten av den lange arverettsstriden og trolig fordi Jørgen Thommesen d.y. ofte var bortreist fra gården, synes ansvaret for gårdsdriften helt eller delvis å være blitt overlatt i andres hender. Noen full oversikt over alle menn og familier som har hatt arbeidsoppgaver på Bispeladegården kna vi ikke få fordi kildegrunnlaget ikke gir oss årlige opplysninger om dette. Men vi finner en Torkel som er kalt leilending på Bispeladegård i årene 1730-1733.⁸² Kanskje er meningen i kassaboken at han er husmann i Hillevåg? I årene 1742-1746 er Paulus von der Lippe kalt leilending på Bispeladegård.⁸³ Dt er ikke anført at Torkel eller Paulus brukte en spesiell skyldpart i gården. Paulus von der Lippe, f. i Bergen 11696, døde 1746. Han var gift med Elisabeth Seehusen, datter til sokneprest i Helleland. Hans Mortensen Seehusen og sønnedatter av Morten Hansen Seehusen og hans kone Elisabeth Sørensdatter Godtzen. Paulus var selv kjøpmann i Stavanger og hadde hus på Skagen/Torget.⁸⁴ Han tilhørte de mest sentrale kjøpmannsfamiliene i Stavanger. Hans rolle på Bispeladegård er uklar. Han tok borger-

80 Panteregister for Jæren og Dalane 1760-1807.

81 Matrikler for Bispeladegården i matrikler for Jæren og Dalane 1723 og for 1721.

Statsarkivet i Stavanger. Thomas Stålesen er et uvanlig navn; en mann som levde samtidig med Thomas er Guttorm Stålesen bodde på Baustad på Nedstrand, se Baustad 46, Tysvær 7, s. 145.

82 Fogden i Jæren og Dalane. Kassabok 1730-1733. Statsarkivet i Stavanger.

83 S.st., Kassabok 1742-11749. Statsarkivet i Stavanger.

84 Hans Eyvind Næss, Samlinger til Stavanger bys historie dd. IV, Stavanger 1971, Næringsmantall 1736 og Hustakst 1745, s. 364, 378.

skap i 1740. Kanskje etablerte han et borgerjordbruk på Bispeladegård som opphørte da Paulus von der Lippe døde i 1746. Kanskje lå eiendommen hans i Hillevåg, en del av gården som allerede hadde vært i drift en stund drevet av husmenn, men som noen tiår senere nettopp ble et permanent bruk for borgere i Stavanger først gjennom leieavtaler og siden som selveiet jordbruk. I årene 1778-1781 er det opplyst at kjøpmann Børge Rosenkilde, svigersønn til en av Anna Bredals døtre brukte Hillevåg. Som en ser kan Hillevåg tidvis på 1700-tallet ha vært bortbygset til kjøpmann som borgerjordbruk. Både Paulus von der Lippe og senere Børge Rosenkilde kan ha hatt både hus og gårdstun her ute. Kanskje har dette vært vært en tradisjon som vi grunnet lakuner i kildene ikke kjenner til alle detaljene omkring. Som det fortelles nedenfor ble en del av Hillevåg omkring 1800 bygset bort til en «Jomfru Schanche».

Det ble etter hvert flere husmannsplasser under Bispeladegård. I 1801 er det nevnt seks plasser. Noen av plassene er kjent fordi de ble solgt som selveiebruk. På Våland frikjøpte husmannen Sven Larsen plassen sin, se nedenfor Våland IV. Fradelingen av bruk fra 1790-årene og fremover til ca. 1850 blir omtalt nedenfor.

Bispeladegård. Oppdeling i bruk fra etter ca. 1790.

Omkring åtte år etter at svigermoren hans, Anna Wilhelmina Bredal, døde var Peder Klow blitt eier av hele Ladegård. Peder Klow bodde på Ladegården i motsetning til de tidligere eierne som hadde brukt gården som avlsgård og lystgård.

Våland

VÅLAND I

Anton Wilhelm Scheel kjøpte i 1800 ½ pd. korn i Våland av Peder Klow. Skjøtet var dat. 29.9. 1800 og tgl. 19.11. 1800.⁸⁵ Dette var d.s.s. 12 spann korn, altså 1/3 av skylden Bispeladegård. Scheel skal allerede fra 1792 ha brukt «en liden eiendom på Våland».⁸⁶

Anton Wilhelm Scheel var født 1753 og sønn av kommandant til Fredrikstad festning Hans Jacob Scheel. Anton Wilhelm Scheel hadde militær utdannelse og oppnådde kapteins grad.. Fra 29.1. 1802 var han «konductør», altså landmåler, over Stavanger by og amt».⁸⁷

Anton Wilhelm Scheel ble 6.5. 1792 gift med Engel Arentz Kielland, f.

85 Panteregister for Jæren og Dalane 1760-1807.

86 Axel Kielland, Familien Kielland, Stavanger 1897, s. 110f.

87 s.st., se også Norske militærbiografier.

1768, datter av Jacob Jansen Kielland. Hun var søster til Gabriel Schanche Kielland. Engel døde i 1804. Etter hennes døde giftet Anton Wilhelm Scheel seg i 1805 med Axeliane Christine Arentz. Han flyttet i 1804 eller 1805 tilbake til Fredrikstad der han ble byfogd.

Jens Zetlitz skrev et dikt til Scheel ved hans kones bortgang. Zetlitz hadde mistet sin første kone, Elisa Bull i 1801. Hennes søster var gift med Gabriel Schanche Kielland. Medlemmene av disse familiene var nære venner. Med sorg ser Zetlitz at Scheel som han selv har mistet sin store kjærlighet og sier i diktet «Til min Ven Scheel»: «Vi levet har vort Livs den bedste Deel / Vi jordet har vort Livs de bedste Glæder».⁸⁸

Anton Wilhelm Scheel var bror av amtmann Friedrich Otto Scheel, amtmannen som satte i gang det nye veiarbeidet over Jæren som Peder Klow som veimester hadde mye av det praktiske ansvar for å gjennomføre. Det var altså et svært nært forhold mellom Peder Klow og Scheel som fikk overta en stor del av Bispeladegård.

Begge brødrene Scheel kunne tegne. Friedrich Otto Scheel er kjent for sitt bilde fra 1792 fra Vålandskråningen mot landeveien inn mot byen, et motiv som senere ble malt av flere kunstnere.⁸⁹ Blant Anton Wilhelm Scheels kart finnes et utsnitt gjengitt i boken En by i kamp. Her er også inntegnet bygningene på Bispeladegård.⁹⁰

Jens Zetlitz anerkjente Anton Wilhelm Scheels ferdigheter som billedkunstner. Om Scheel skriver han:

«Capitain Anton Wilhelm Scheel. En mand hvis Hoveds og Hjertes Egenskaber vinder og bevarer ham Venner, forener med mange brugbare Kundskaaber et stort Talent for Landskabsmalerie. Han har just fra den Bakke, hvis Udsigt Digteren skuildrede, taget et Prospekt af Stavanger.»⁹¹ Han skrev i diktet Egenæs:

«Forstod kun Musen halvt saa skjønt at male,
Som Wilhelm Scheel, hvis Pensel mesterlig
Din Skjønhed traf langt over Sang og Tale».⁹²

I 1802/1803 ble en part på 3 spann korn overdratt fra Anton Wilhelm Scheel til Bendix Nyrup Rosenkilde.⁹³ Bendix Rosenkilde var sønn av Børge Rosenkilde og Anna Wilhelmina Nyrup. Hun var datter av Bendix Nyrup og Adelucia Maria Valentinsen, datter av Peder Valentinsen og Anna

88 Jens Zetlitz; Samlede Digte, 2. Del, utg. posthumt 1825, s. 317.

89 Bildereferanse, Johs Elgvin, En by i kamp, Stavanger 1956, s.

90 s.st., s. 55.

91 Hvilket prospekt dette er, er ikke kjent, med mindre det her foreligger en forveksling med det bilde som er tillagt hans bror, amtmann Friedrich Otto Scheel. Se Jens Zetlitz, Egenæs, utg. Stavanger 1969, d. 66.

92 S.st., s. 36.

93 Fogden i Jæren og Dalane, Kassabok 1802-1803. Statsarkivet i Stavanger.

Wilhelmina Bredal, se slektsoversikten ovenfor. Dette jordstykke kom ved denne overdragelsene tilbake til etterkommerne etter tidligere eiere av Bispeladegård. Bendix Rosenkilde flyttet til Kristiansand i 1808. Før han flyttet overdro han denne 3-spannseiendommen til sin bror Peder Valentin Rosenkilde. Peder Valentin Rosenkilde står som eier fra 1807.⁹⁴ Rosenkilde solgte eiendommen videre til skipper Samuel Årsvold. Årsvold står som eier fra 1812.⁹⁵ Årsvold bodde i byen og hadde eiendommen som gårdsbruk. Han står i 1801 oppført umiddelbart ved siden av Hans Luytkis som også hadde kjøpt en del av Bispeladegård, så de var tydeligvis naboer i sentrum, se nedenfor.⁹⁶ I 1841 var eiendommen delt i to 1 ½ spann bruk.⁹⁷ Fra 1845 var det Sven Thorsen og Sivert Isak Olsen som eide disse to parsellene. De var også eiere i 1851.⁹⁸ Men Sivert Olsens bruk var da mindre etter at han i 1849 hadde solgt ½ spann korn, altså 1/3 av bruket sitt, til Hans Carlsen Birkeland.⁹⁹

VÅLAND II

Ved auksjonskjøte 26.11. 1805 kjøpte Gabriel Schanche Kielland den gjenværende hoveddelen av Scheels eiendom. Auksjonen har trolig sammenheng med at Scheels første kone, søster til Gabriel Schanche Kielland, var død og at han selv stod i ferd med å flytte tilbake til hjembyen. Fredrikstad. Den hadde en skyld av 9 spann korn. Ivar Svensen Oftedal kjøpte hovedbøle i gården av Peder Klow i 1809. Da hadde det en skyld på 18 spann korn. Han kjøpte også 8 spann korn av Kielland. Det kan ha skjedd i forbindelse med et kjøte av 8.9. 1809 som er nevnt i kassaboken for fogden.¹⁰⁰ Kielland satt dermed tilbake med 1 spann korn. Det må ha omfattet Vålandshøyden for her hadde G.S. Kielland trolig i 1807 latt erstatte en gammel stenvarde med et utkikkstårn. Dette ble trolig gjort i samarbeid, ja høyst trolig initiert av Peder Klow, som var sjef for kystvernet av Jæren og Dalane.¹⁰¹ Fra tårnet kunne man overvåke skipstrafikken og observere eventuelle fiendtlige krigsskip. Det var svært viktig etter at Danmark-Norge var tvunget inn i Napoleonskrigene i 1807. Da hadde admiral Nelson «stjålet» den dansk-norske orlogsflåte på Københavns red. Danskongen gikk da inn i krigen på Napoleons side og Danmark-Norge

94 s.st., 1807.

95 S.st., 1812.

96 Samlinger bd. IV, s. 497.

97 Fogden i Jæren og Dalane, kassabok 1841-1844, 1845-1850.

98 Matrikkel for Frue hovedsogn 1851.

99 s..st.

100 Fogden i Jæren og Dalane. Kassabøker 1809. Statsarkivet i Stavanger.

101 Se ovenfor i avsnittet om Peder Klow.

*Kammerherre
Jens Bull Kielland
(1787-1833)
arvet Ledaal og
Våland ved farens
Gabriel Schanche
Kiellands død i
1821. Jens Bull
Kielland var dip-
lomat og bodde da
i Stockholm. Han
bodde på Ledaal
1828-1833.
Fotografi malt
1826 av ukjent
kunstner. Sta-
vanger Museum.
Fotografi Terje
Tveit, Arkeologisk
Museum. Gjengitt
i Ove Magnus
Bores artikkel
Holmeegenes
– fra lystgård
til gartneri, Sta-
vanger Museums
årbok 2009, s.
22.*

var dermed i krig med England. Dette var ugunstig for en sjøfartsby som Stavanger som hadde England som en viktig handelspartner.¹⁰²

G.S. Kielland eide det ene spannet i Våland til han døde i 1821. Hans eldste sønn Jens Bull Kielland arvet både Ledaal og denne eiendomsdelen på Våland. Han står oppført som major Kielland de første årene. Han ble utnevnt som major for armeen i 1821 og var også kongens adjutant. Senere fikk han tittel kammerherre.¹⁰³ Jens Bull Kielland gjorde en militær karriere. Han ble en betrodd og høyt rangert offiser ved kong Karl Johans hoff og hadde mange oppdrag for kongen i utlandet og på felttog. Jens Bull Kielland døde i 1833. Hans brødre Jacob Kielland og Jonas Schanche Kielland arvet Våland-eiendommen ved Jens Bulls død. De står oppført som eiere til 1850. I 1851 står firmaet Jacob Kielland & Søn som eier. Jacob Kielland, firmaets eier, døde i 1863. Eiendommen ble da overført av Jens Zetlitz Kielland, far til Alexander L. Kielland. Om eiendommens historie etter midten av 1800-tallet har Bodil Wold Johnsen fortalt utførlig i en tidligere artikkel i Stavangeren.¹⁰⁴

VÅLAND III

I årene 1809-1811 solgte Ivar Svensen Oftedal flere parter i Bispeladegård med en samlet skyldverdi på 10 5/6 spann korn. Sven Larsen kjøpte en større part på 4 spann kron i Våland i 1809.¹⁰⁵ Sven Larsen hadde tidligere vært husmann på Bispeladegård. Bygselbrevet hans på «Nedre Våland» var fra 1792.¹⁰⁶ Sven, som var født ca. 1771, er nevnt i folketellingen fra 1801 som «husmann med jord». Konen het Anne Margrethe Olsdtr., f. ca. 1777, og barnene Marn 2 år og Lars ½ år gammel. Sven Larsen satt med eiendommen helt til 1838. Bruket ble i 1835 kjøpt av Tørres Tørresen Frøyland.¹⁰⁷ Rasmus Olsen Ålgård kjøpte bruket i 1846 men solgte ett spann korn, altså en fjerdedel av bruket til madame Anne Marie Køhler. Hun står oppført med dette ene spannet korn i Våland i 1851.¹⁰⁸ Samme året var Rasmus Ålgård – som nå kalte seg Rasmus Olsen Våland, fremdeles

102 Fra omtalen av Byhistorisk skilt på Vålandstårnet. Tårnets historie er omtalt på websiden til Byhistorisk forening. Her er opplyst at Kielland kjøpte en eiendom på Våland i 1805. Men det er ikke rett at han kjøpte av Peder Klow. Som vi har sett overtok han hovedparten av Anton Scheels store eiendom det året.

103 Fogden i Jæren og Dalane. Bispeladegård 1821-1833. Statsarkivet i Stavanger. Se også artikkel om Jens Bull Kielland av Ove Magnus Bore, publisert på nett 21.8. 2009.

104 Bodil Wold Johnsen, Historisk dokumentasjon om Vålandstårnet, i Stavangeren 1/2008, s. 41-50.

105 Panteregister for Jæren og Dalane 1824. Statsarkivet i Stavanger.

106 Det er omtalt i skjøtet fra 1809.

107 S.st.; brukerne kan følges år for år i fogdens kassabøker.

108 Matrikkel for Jæren og Dalane 1851. Statsarkivet i Stavanger.

eier av 3 spann korn i Våland.¹⁰⁹ Året etter, i 1852, kjøpte han hovedbølet i Bispeladegård av Ivar Svensen Oftedal, se ovenfor.

VÅLAND IV (Skjævelandstykket).

En av partene som Ivar Svensen Oftedal solgte i 1810 var 2 spann korn til Simon Rasmussen. Dette kan være den Simon Rasmussen Watne som var gift med søster til Ivar Svensen, Kristine Svensdr.¹¹⁰ Dette bruket ble samme år solgt til Ola Gitlesen og året etter, i 1811, til Hans Pedersen Skjæveland, født 1784, d. 1868.¹¹¹ Han var fra Bjerkreim, sønn av Peder Svensen Skjæveland og Berit Aresdr. Maudal.¹¹² Skjæveland var gift to ganger, først i 1811 med Guri Pedersdr. fra Sveka (1771-1812) og deretter i 1814 med Elen Marie Larsdr. Vassvåg (1787-1861), datter av Lars Johannesen Duberg og Kari Andersdr. fra Nedstrand.¹¹³ Skjæveland bodde i byen der han var kjøpmann. Skjæveland tok borgerskap i 1813.¹¹⁴ Han var også skipsreder en periode og eide i 1835 skonnerten «Constitution».¹¹⁵ Hans Pedersen var «gårdbruker på Våland».¹¹⁶

Hans Pedersen og Elen Marie Larsdr. ble skilt og Hans Pedersen solgte sin part i Våland til Elen Marie i 1827.¹¹⁷ Hun står oppført som eier av de 2 spann korni mariklene både i 1838 og 1851.¹¹⁸ Hans Skjæveland var handelsmann i Stavanger og tok borgerskap i 1813¹¹⁹ Han eide også Løkke 1 under Eiganes, se Scheels kart fra 1801. Skjæveland er oppført med en låve på Eiganes i 1837 og drev da fremdeles jordbruk, trolig på naboeiendommen til den tidligere eiendommen som hans fraskilte kone hadde overtatt.¹²⁰ Tomten til Stavanger sykehus, som ble tatt i bruk i 1897, er skilt ut fra Skjævelands eiendom. Vaskeanstalten i Stavanger lå også her på «Skjævelandsstykker, også kalt «Skjævelandsmarken».¹²¹

109 S.st.

110 se Søren Arneson, Gards- og ættesoge for Gjestal, Stavanger 1939, s. 187 og Stavanger borgerbok, s. 243.

111 Fogden i Jæren og Dalane, Bispeladegård 1809-1811. Statsarkivet i Stavanger.

112 Stavanger borgerbok, s. 244 og Liabet Risa, Bjerkreim II, Stavanger 1998, s. 1062.

113 Hans Eyvind Næss, Gards- og ættesoge fra Nedstrand, Tysvær 7, Stavanger 2001, s. 58.

114 Stavanger borgerbok, s. 2424.

115 M. Berntsen, Stedsnavn i Stavanger by, Stavanger 1939, s. 142.

116 Berntsen 1939, op.cit. s. 39.

117 Sorenskriveren i Jæren og Dalane. Pantebok 11 1825-1830, pag. 385.

118 Matrikkel for 1838 og fra 1851, Frue hovedsogn. Statsarkivet i Stavanger.

119 Stavange borgerbok, s. 244.

120 Branntakstprotokoll for Stavanger 1837-1946, Statsarkivet i Stavanger.

121 M. Berntsen, Stedsnavn i Stavanger, Stavanger 1939, s.142.

Skjæveland leide ut dette bruket fra 1815 til 1826 til en offiser, Johan Wibe de Ely.¹²² Ely var født ca. 1770/1771. Han kom i tjeneste i 1786 og var i 1788 fenrik ved det 2. vesterlenske regiment. Han ble i 1803 gift med Dorothea Schelderup.¹²³ Ely fikk avskjed fra tjeneste med 100 riksdaler i pensjon i 1807.

VÅLAND V

Vi har sett at av de 8 spann korn Ivar Svensen overtok fra Gabriel Schanche Kielland, solgte han 4 spann til Sven Larsen (se Våland III) og 2 spann til Simon Rasmussen (se Våland IV). Den siste delen av denne skylden solgte han i 1810 til broren Sven Svensen Oftedal.¹²⁴ Men allerede i 1811 foretok Sven og broren et videresalg av deler av den skylden de hadde i Bispeladegård. Jens Saxe Lindal i Hillevåg fikk ½ spann korn, se Hillevåg II. Bratt Jacobsen økte fordoblet sitt bruk i verdi fra 3 spann til 6 spann korn, se ovenfor. Følgen var at Ivar Svensen på hovedbølet satt til bake med 15 1/6 spann og broren Sven Svensen på Våland med 1 1/3 spann korn. Sven satt på dette bruket til 1816. Sven Svensen, var født i 1791 og døde i 1867.¹²⁵ Han giftet seg i november 1809 med Guri Toresdatter fra Kylles i Høyland. Sven var altså nygift da han og konen slo seg ned på Våland. De flyttet til Heigre og bodde fra 1819 på Hage i Høyland.¹²⁶ Siden bodde familien på Vestre Goa i Randaberg.¹²⁷ De hadde ni barn. To av dem, Sven Svensen, f. 1811, og Tore Svensen, f. 1815 var begge født på Våland. De bosatte seg begge på Skjørestad i Høyland.¹²⁸

I 1816 solgte Sven Svensen skylden sin og flyttet som vi har sett til Heigre i Høyland. Han solgte bruket i to parter. Den ene parten på 20/21 spann korn fikk Ingebret Furra. Den andre parten med en skyld av 8/21 spann korn kjøpte kjøpmann Ole Sørensen.¹²⁹ Ola Sørensen, f. 1776, var skomaker og handelsmann i Stavanger.¹³⁰ Han bodde også i Kongsgaten: Huset lå i 1807 i Østre Bredevannsgatens østre side.¹³¹

122 Fogden i Jæren og Dalane, Kassabøker 1815-1827. Statsarkivet i Stavanger.

123 Norske Militærbiografier.

124 Fogden i Jæren og Dalane, kassabok 1810., Statsarkivet i Stavanger.

125 Søren Arneson, Gards- og ættesoge for Gjestal, Stavanger 1939, s. 187.

126 Ola Aurenes, Høyland gards- og ættesoge, Stavanger 1952, s. 166.

127 Birger Lindanger, Randaberg 2, Stavanger 1984, s. 271.l

128 Aurenes, 1952, op.cit., s. 360.

129 Fogden i Jæren og Dalane, kassabok 1816 og Panterregister for Jæren og Dalane 1824, Statsarkivet i Stavanger.

130 Stavanger borgerbok, s. 220.

131 Samlinger bd. IV, s. 538.

Fotografi av Furras gate. Gaten er oppkalt etter farver Ingebret Furra som hadde eiendom på denne delen av Våland.

Ingebret Gulliksen Furra, f. 1775, d. 1846, var farger og bodde i huset med senere adresse Kongsgt. 20.¹³² I 1825 fortsatte Sven Oftedal å selge fra skyldparter i Bispeladegård. Av salget på 4 2/3 spann kjøpte Ingebret Furra 1 1/3 spann og eide da 2 6/21 spann. I 1845 kjøpte han også Ole Sørensens part. Elling Furra, f. 1802, sønn til Ingebret, arvet farens skyldparter da faren døde i 1846.¹³³ Han står som eier av disse partene i 1851.¹³⁴ De ble fremdeles oppført som tre ulike bruk, men har trolig vært sammenhengende i utstrekning selv om de to eldste partene er registrert under Våland og den yngste parten under Bispeladegård.

Ingebret Furra har fått en gate oppkalt etter seg på Våland.

Kvaleberg

Tollbetjent Hans Hagerup Luytkis kjøpte eiendommen Kvaleberg med skyld 3 spann korn av Peder Klow med skjøte av 9.5. 1799.¹³⁵ I 1800-1802 står tollbetjent Hans Hagerup Luytkis som eier av 3 spann korn i Bispela-

132 Se Hans Eyvind Næss, Bergeland, i Stavangeren 4/2009, s. 37.

133 Stavanger borgerbok, s. 268.

134 Matrikkel for Jæren og Dalane 1851, Frue hovedsogn. Statsarkivet i Stavanger.

135 Skjøte er referert til i Luytkis' skjøte til Endre Salomonsen av 1806.

degård.¹³⁶ Luytkis bodde i Strandgaten i 1801.¹³⁷ Han var født ca. 1745. Konen het Christiane Winther, født ca. 1746. Han var fra Trondhjem og er trolig sønn av toller i Trondhjem Hans Hagerup Luytkis og konen Margrethe Fredriksdtr. Fabech. Luytkis står fremdeles oppført med hus i Nedre Strandgatens nordre side i 1807.¹³⁸ I 1801 hadde Luytkis tjenestefolk på bruket sitt på Kvaleberg. Tjeneren het Halvor Halvorsen og tjenestepiken Anne Eriksdtr. Endre Salomonsen kjøpte bruket for 900 rd. med skjøte tgl. 10.7. 1806.¹³⁹ Endre var f. 1761 og døde i 1811. Han var fra Soma i Høyland, men han bodde selv først på Bersagel i Høle og deretter på Hana i Høyland.¹⁴⁰ Han var gift med Anna Ingebretsdtr. fra Forus. Hun solgte i 1815 bruket i Kvaleberg til svigersønnen Enok Nilsen.¹⁴¹ Enok var fra Kleppe og sønn av Nils Enoksen Kleppe. Han var født 1784 og døde i 1836. Han giftet seg med Maria Endresdtr. i 1816. Hun eide bruket som enke. I 1844 ble det delt i tre deler. Nils Enoksen og Endre Enoksen fikk 1 3/8 spann hver. Andreas Enoksen ble bruker av de resterende 1/4 spann.¹⁴² I 1851 har Andreas overtatt Endres part, mens ny eier til Andreas' part var Ole Chr. Knudsen.¹⁴³

Sandvigen – Haugvaldstadminne

Tore Ingebretsen Møgedal, f. 1750, hadde bygslet Sandvigen allerede i 1784 med bygselbrev dat. 22.5. det året. Han er nevnt som husmann og enkemann i folketellingen i 1801. Han var sønn av Ingebret Ingebretsen på Møgjedal i Høyland.¹⁴⁴ I 1803 eide Bratt Jacobsen Skjæveland som 3 spann korn i Bispeladegård. Dette bruket, Sandvigen, omfattet et større jordstykke på Bispeladegård fra Sandvigen og sørøstover, mellom Kristianslyst og Kvaleberget står det i skjøtet.. Bratt Jacobsen kjøpte bruket som er kalt «Sandvigen» av Peder Kløw.¹⁴⁵ Bratt Jacobsen var født i Hjelmeland

136 Fogden i Jæren og Dalane. Kassabøker 1800-1802. Statsarkivet i Stavanger.

137 Samlinger bd. IV, s. 497.

138 Samlinger bd. IV, s. 560.

139 Pantebok for Jæren og Dalane 1805-1812 og Fogden i Jæren og Dalane. Kassabok 1805-1806.

140 Se om familien i Ola Aurenes, Gards og ættesoge for Høyland, Stavanger 1952, Hana 32, s. 173.

141 S.st., 1815 og Pantebok for Jæren og Dalane 1812-1819, fol. 338b, Statsarkivet i Stavanger..

142 S.st.. 1815-1850. se om familien hos Ola Aurenes, Gards- og ættesoge for Høyland, Stavanger 1952, s. 173 og Erling Brunnes, Klepp Gards- og ættesoge, Stavanger 1952, s. 149.

143 Matrikkel 1851. Frue Hovedsogn Statsarkivet i Stavanger..

144 Ola Aurenes, Høyland gards- og ættesoge, Stavanger 1952, s. 301 (Møgjedal 6) og s. 417 (Tjesseim 18).

145 Sorenskriveren i Jæren og Dalane, Pentebok 1800-1805, pag. 351. Skjøtet ble tgl. 10.11. 1803.

i ca. 1752, d. 1833. Han ble gift 1777 med Ingrid Gautesdatter fra Nessa i Årdal, f. ca. 1749, d. 1835. Familien bodde først på Jørmeland i Hjelmeland.¹⁴⁶ Deretter flyttet de til Skjæveland i Høyland.¹⁴⁷ Familien brukte senere Skjæveland som familienavn. Bratt Jacobsen flyttet til Stavanger i 1788. Han bodde i «Gaden til Værket» både i 1801 og 1807.¹⁴⁸ Han er registrert med borgerskap i 1809.¹⁴⁹ Da Ivar Svensen Oftedal solgte store deler av Bispeladegård til nye eiere i årene 1809-1811, var Bratt Jacobsen en av kjøperne. Han doblet bruket sitt i skyldverdi fra 3 spann korn til 6 spann korn i 1811.¹⁵⁰ Han sa opp borgerskapet sitt i 1818 fordi «han havde taget bopæl paa landet», så han bosatte seg da på bruket sitt på Bispeladegård. I 1820, delte han bruket i to like deler og overlot halve bruket, 3 spann korn, til sønnen Jacob Bratsen,¹⁵¹ I 1832, året før han døde, solgte Bratt Jacobsen sitt bruk i Bispeladegård til Arne Arnesen Bjørge.¹⁵² Arne Arnesen solgte i 1834 to av de tre spannene til John Haugvaldstad.¹⁵³ Hans kone Marte Eriksdtr. Døde i 1845. Haugvaldstad bygde det vakre våningshuset, som senere er kalt Haugvaldstadminne. Arne Arnesen eide selv det resterende kornspannet i 1851.¹⁵⁴

Bratt Jacobsens sønn Jakob Brattsen, f. 1779 var i 1801 slakter som faren og bodde i «Gaden til Værket». Han ble gift med Elisabeth Pedersdatter Førland, men var skilt fra henne pr. 1801.¹⁵⁵ I 1807 er han kalt fisker og bodde da i 1807 i et lite hus på Valbergets «østre side» med den beskjedne grunnflate av 31,5 kvm (7x4,5 m.).¹⁵⁶ Jacob Brattsen kjøpte halve farens bruk i Bispeladegård med en skyld av 3 spann korn i 1819. Han solgte bruket i 1846 til A. Seglem med unntak av to mindre parseller/tomter som

146 Trygve Brandal, Hjelmeland 2, Stavanger 1990, s. 200.

147 Ola Aurnes, Høyland gards- og ættesoge, Stavanger 1952, s. 345.

148 Samlinger bd. IV, s. 481, 532.

149 Stavanger borgerbok, s. 233...

150 Fogden i Jæren og Dalane. Kassabøker 1809-1811.

151 S.st., 1817-1819. Selv om Jacob Bratesen er ført som skattyter av dette rbuket i 1819 kjøpte det han n det formelt året etter, se Pantebok for Sorenskriveren i Jæren og Dalane 1819-1925, fol. 52a, Statsarkivet i Stavanger.

152 Fogden i Jæren og Dalane. Kassbok 1832

153 Se Panteregister for Jæren og Dalane 1824 og Kassabok for Fogden i Jæren og Dalane 1834-1835. Statsarkivet i Stavanger. Når Gunnar Skadberg i sin artikkel om Bispeladegård i Stavangeren 2/1994 skriver at Bratt Jacobsen kjøpte en eiendom av Peder Klow i 1803 og at «Dette var den eiendommen haugianerlederen John Haugvaldstad kjøpte i 1834» er dette misvisende. Som vi har sett kjøpte Bratt Jacobsen først et tilleggsbruk og deretter solgte han halve bruket sitt til sønnen og deretter den andre halvdelen til Arne Arnesen. Haugvaldstad kjøpte så en del av Arnesens bruk med en skyldverdi som var 1/3 av Bratt Jacobsens bruk i tiden før Jacobsen begynte å fradele parseller fra eiendommen sin.

154 Matrikkel for Jæren og Dalane 1851. Frue hovedsogn. Statsarkivet i Stavanger.

155 Samlinger bd. IV, s. 482.

156 Samlinger bd. IV, s. 510.

*Haugvaldstad-
minne. John
Haugvaldstad
(1770-1850),
haugianer og
lekpredikant.
Haugvaldstad
drev en omfat-
tende forretnings-
virksomhet. Han
bygget et vakkert
hus med rokokko-
preg i 1832. Det
lå på en eiendom
utskilt fra plassen
Sandvigen under
Bispeladegård.
Fotografi Hans
Eyvind Næss.
Gjengitt i Hans
Eyvind Næss,
Vakre trehus
i Rogaland,
Stavanger 2004,
s. 139.*

han solgte til to sønner. Lars Gabriel Jacobsen kjøpte 1/8 spann som han er oppført med i 1851. Jacob Jacobsen fikk 3/28 spann.¹⁵⁷ Jonas Haaversen kjøpte samtidig 2/7 spann av den skylden Seglem hadde kjøpt. Seglem står ennå som eier i 1851 av hovedparten av bruket på 2 27/56 spann korn. Summen av skylden for disse fire partene er 3 spann korn, altså Jacob Brattsens bruk.¹⁵⁸

Hillevåg

Hillevåg hadde en skyld av 3 spann korn eller 18 mrk. smør. Som vi har sett bodde det husmenn her siden 1701 eller tidligere. Hillevåg hadde også i perioder på 1700-tallet funksjon som bygselbruk for kjøpmenn. I 1720 er det opplyst i matrikkelen at det var to flomkverner på plassen.¹⁵⁹ I 1793 bygslet Ola Johannesen 6 mrk smør av plassen Hillevåg.

Fra ca. 1790-årene ble Hillevåg delt i to bruk. Den søndre delen hadde en skyld på 6 mrk. smør, den nordre var størst med en skyld av 12 mrk. smør. Som vi skal se må det ha tidvis ha blitt gjort innbyrdes avtale mellom eierne med hensyn til skyldverdien på bygsel brukene.

157 Salget av disse to brukene ble tgl. 20.11. 1846, se Pantebok for Sorenskriveren i Jæren nr. 3 fol. 26a, Statsarkivet i Stavanger..

158 Se oppstillingen i matrikkel for Jæren og Dalane. 1851 Frue hovedsokn. Statsarkivet i Stavanger.

159 Matrikkel for Jæren og Dalane 1720,. Statsarkivet i Stavanger.

HILLEVÅG I (søndre)

Ola Johannesen bygslet 6 mrk. smør i Hilevåg i 1793. Han bygslet skylden frem til 1801. Men Friederich Petersen bygde vindmølle i Hillevåg i 1799.¹⁶⁰

I 1801 er det han og broren Bøye Petersen som står som eiere av møllebruket i Hillevåg.¹⁶¹ Det er beskrevet i detalj i branntakstforretning i 1807.¹⁶² Petersen var født ca.1769 og døde i 1810. Han var gift med Anne Marie Møller. Hun giftet etter Petersens død, i 1813, med Johan Adam Køhler, f. 1781 i Tyskland, som døde i 1830.¹⁶³ Petersen overtok skylden på 6 mrk. smør i 1801 eller året etter skal en dømme etter opplysningene i kassabøkemne for fogden Jæren og Dalane. Selv om Petersen fortsette å stå som eier i kassabøkene til 1820, menes nok hans enke etter 1810. Skylden fortsatte å være på 6 mrk. smør til 1820. Selv om Michael Saxe på naboeiendommen i Hillevåg eide 15 mrk. smør, brukte Petersen 6 mrk. smør, så han må han i flere år ha bygslet 3 mrk, av Saxe. Men fra 1821 står kjøpmann J.A. Køhler bare oppført med 3 mrk. smør i Hillevåg. I 1824 kjøpte Køhler i en større del av Bispeladegård på 3 1/3 spann korn av Ivar Svensen Oftedal. Eiendommen var Bispeladegårds «utmark Hillevaag» og grenset mot til baker Lindahls eiendom, mot vest til Ullandhaug og plassen «Kogen» og mot Nord til «Waalands mrk».¹⁶⁴

Fra 1838 står Køhlers enke oppført med 3 mrk. smør, de 3 1/3 spann korn og 1 spann korn som er ført under «Våland» og som hun kjøpte i 1846 og som er tinglyst i 1848¹⁶⁵, se Våland III.

For en mer utfyllende fortelling om Køhler-eiendommen, se Bodil Wold Johnsens artikkel i dette nummer av Stavangeren.

HILLEVÅG II (nordre)

I årene 1800-1802 er en jomfru Schanche oppført som bruker av 12 mrk smør i Hillevåg.¹⁶⁶ Trolig er dette Engel Gabrielsdatter Schanche som var søster til Gabriel Schanche Kiellands mor, Elisabeh Gabrielsdatter Schanche. Engel var født i 1728 og døde ugift i 1803. Som vi har sett var det langvarige og nære forbindelser mellom Peder Klow, som eide Bispeladegård, og Gabriel Schanche Kielland, som selv kjøpte selv en stor skyldpart i Bispeladegård i 1805. En søster av Gariel Schanche Kielland, Engel Kielland, var, som vi har sett, gift med Anton Wilhelm Scheel.

160 Johs. Elgvin, en by i kamp, Stavanger 1536-1814, Stavanger 1956, s. 368.

161 Folketellingen for 1801 under Bispeladgård.

162 Samlinger IV, s. 570.

163 Stavanger borgerbok, s. 221, 246.

164 Sorenskriveren i Jæren og Dalane, Pantebok 1819-1825,.

165 Panteregister for Jæren og Dalane 1824. Statsarkivet i Stavanger.

166 Fogden i Jæren og Dalane kassabøker 1800-1802. Statsarkivet i Stavanger.

Familien Falcks eiendom i Hillevåg malt av Mons Gabriel Monsen i 1862 Hillevåg Falck.

I 1802 kjøpte Michael Saxe 15 mrk. smør Hillevåg av Peder Klow. Dette var både de 12 mrk. smør som tidligere var byggslet bort og 3 mrk. som av det søndre Hillevågsbruket som enda i noen år fortsatte å bruke disse tre smørmerkene. Michael Saxe var født ca. 1747. I 1801 bodde han i huset til baker Jens Saxe Lindahl, f. 1777. Dette var en toetasjes bygård med sjøhus ved Torget i Stavanger.¹⁶⁷ Lindahl ble gift i 1798 med Anna Catharina Olsdtr. Dahl, datter av Ole Aanonsen Dahl og Anne Blomme Saxe.¹⁶⁸ Michael Saxe var Anne Saxes bror. Anne Blomme Saxe var datter av Bertel Blomme Jensen Saxe og Anna Cathrine Meenløs som giftet seg i 1739.¹⁶⁹ Bertel var sønn av sokneprest i Håland (Sola) Jens Pedersen Saxe. Anna Cathrine var datter av Michael Carlsen Meenløs og Ingeborg Pederstr. Første.¹⁷⁰ Her kommer Michael-navnet inn i Saxe-familien.

Jens Saxe Lindahl og Anna Cahrine Dahl overtok bruket på 15 mrk. smør i Hillevåg etter hennes morbror Michael Saxe i 1804. Huset på dette bruket er nevnt i 1807,¹⁷¹ Lindahl kjøpte utvidet eiendommen sin i 1811 da han kjøpte ½ spann korn av Ivar Svensen Oftedal.¹⁷²

¹⁶⁷ st., s. 487, 544

¹⁶⁸ Stavanger borgerbok, s. 213.

¹⁶⁹ s.st., s. 166

¹⁷⁰ s.st., s. 132.

¹⁷¹ Samlinger IV, s. 570.

¹⁷² Fogden i Jæren og Dalane. Kassabok 1811. Statsarkivet i Stavanger.

Jens Saxe Lindahl solgte eiendommen til sønnen Hans Lindahl i 1839. I matrikkelen i 1851 står Hans Lindahl fremdeles som eier av farens bruk, 15 mrk. smør i Hillevåg og ½ spann korn i Bispeladegård.¹⁷³ Hans Lindahls datter Anna Cathrine Lindahl overtok Hillevåg. Hun giftet seg med Thomas S. Falck. Eiendommen gikk videre til hans sønner Christian Fredrik Falck. Hans bror var Hans L. Falck. Eiendommen ble solgt til Norges statsbaner i 1923. Husene på eiendommen ble revet i 1944.¹⁷⁴

Kongsgt. 56-68.

Disse eiendommene ble utstilt fra Bispeladegård i første halvdel av 1800-årene og lå mellom Ladegårdsveien – eller «den allminnelige landevei» som den ble kalt i samtiden og skråningen opp mot Hetland prestegård. Et hageflekk som lå i grensen mellom Bispeladegård og Kannik tilhørte eieren av Kongsgt. 52. den fikk ikke noe eget matrikelnummer.¹⁷⁵ Derfor ble det et hull i gateadressen i Kongsgt. 52 som var fradelt Kanniket. Eiendommen som omfatter Kongsgaten 48-52 – og altså en tomtebit av Bispeladegård – var den gamle husmannsplassen Geilane, se min artikkel Lars Larsen Geilanes fødested.¹⁷⁶ Grensen mellom Bispeladegård og Kannik er altså d.s.s. grensen mellom Kongsgt. 52 og Kongsgt. 56.¹⁷⁷

Dette var det området av Bispeladegård som ble liggende nord for de parsellene som ble fradelt til Lagård gravlund.

KONGSGT. 56, gl. Brannummer 763

Lars Nilsen Hillevåg fikk feste på tomten tgl. 1.12. 1821. Lars er nevnt i manntallet i 1825 37 år gl., g.m. Serine, 28 år gl. Med barnene Nils 8 og Ingeborg 2 år. Senere fikk Eivind Halvorsen feste av Ivar Oftedal på tomten for å bygge hus. Tobias Monsen Wiig kjøpte eiendommen i 1884

KONGSGT. 58, gl. branummer 762.

Rasmus Hansen Jåtten fikk festeseddell i 1822. Han er nevnt, 36 år gl., i manntallet for 1825 mde konen Ane 28 år gl. og sønnen Hans 3 år. Sønnen Hans Rasmussen fikk skjøte på tomten av Rasmus Vaaland i 1857. Anders Winsnes eide eiendommen i 1879.

173 Matrikkel for Jære og Dalane 1851. Frue hovedsogn. Statsarkivet i Stavanger.

174 Se mer utfyllende om denne siste del av historien i artikkelen om Bispeladegård av Gunner Skadberg i Stavangeren 2/1994, s. 16ff.

175 Se kommentarer under avdelingen Bispeladegård i Panteregister nr. 5 for Stavanger 1840-1855, Statsarkivet i Stavanger.

176 Stavangeren 1/2010, s. 37-40.

177 Gateadresse Kongsgt. 54 ble ikke brukt men var åpen for eet evt. hus mellom adresse Kongsgt. 52 og 56.

KONGSGT. 60, gl. brannummer 761.

Peder Sondresen Høyland bygde hus her i 1824. Han fikk (fornyet) feste­brev på tomten i 1837. Han solgte den med «hans nyoppbyggede hus» til Adam Eriksen Løberak med skjøte tgl. 11.11. 1824.¹⁷⁸ Adam er nevnt i manntallet i 1825 og var da 42 år. Han hadde konen Gjertrud 45 år og barnene Erik 12 år, Ingeborg 10 år, Berte 6 år, Marie 4 år og Adam 3 år. Adam Eriksen fikk fortsatt feste på tomten av Jacob C.L. Bull i 1837.

Adam Eriksen solgte eiendommen til overtollbetjent A.M. Ridderold i 1863. Han solgte eiendommen til sakfører J.Th. Johansen i 1855.

KONGSGT. 62, gl. brannnummer 760.

Torsten Ormsen hadde feste­brev fra 1837. Jacob C.L. Bull solgte eiendommen til Tollak Tollaksen i 1849. Han solgte den samme dag videre til «pigen» Marie Corneliusdr.

KONGSGT. 64, gl. brannnummer 759.

Fru Anne Dorte­a Magnus kjøpte eiendommen av Jacob C.L. Bull ned skjøte av 31.5. 1837. Feste­brevet på tomten er fra 1825. Hun bygget hus på tomten. Hun er nevnt i 1825-manntallet 42 år gammel med barnene Adriane 19 år, Dorte­a 16 år, Magrete 15 år, Jens 13 år og Morten 10 år.

KONGSGT. 66, gl. brannnummer 758.

Ole Pedersen Folkvord var trolig den første som festet denne tomten i 1837. Erik Nilsen Næsheim og konen Maren Carlsdr. fikk festeseddel på eiendommen i 1846 av Jacob C.L. Bull.

Brannnummer 757. Denne tomten ble ikke matrikulert med gate­adresse. Omkring 1840 bodde Knud Andreas Sømme her uten hjemmel på huset. Tomten hadde tidligere vært bygset av en Ane Bergeland. Tomten gikk i 1854 inn i naboeiendommen Kongsgt.68 da hjemmelen ble overført fra eieren av Bispeladegård Rasmus Våland til tollinspektør Schive.

KONGSGT. 68, gl. brannnummmer 756.

Eieren av Bispeladegård, Jacob C.L. Bull bygde hus på denne tomten, trolig midt på 1730-tallet. Han solgte de av ham «opbygde hus» til kapteinløytnant Koch med skjøte tgl. 20.7. 1837. Koch fikk skjøte på tomten av I 1856 ble eiendommen solgt til tollinspektør Schive fra Kochs arvinger. Etter at flere andre eiere hadde bodd her i huset fikk Stavanger kommune skjøte i 1917. Huset rommet i flere år barnebiblioteket ved Stavanger kommunebibliotek.

178 Adam var fra Bjerkreim, se på Lauperak i Lisabet Risa, Bjerkreim 1, Stavanger 1997, s. 353.

optimaliser eiendomsverdiene gjennom effektiv eiendomsforvaltning

Vågen Eiendom er et av Stavanger-regionens største kompetansesentre innen forvaltning og drift av nærings eiendom.

Selskapets medarbeidere har allsidig teknisk, økonomisk og juridisk kompetanse, samt bred kunnskap og kjennskap til markedet i regionen - i tillegg til bred markedskontakt. Vi forvalter for 4 milliarder i verdier for våre oppdragsgivere, tilsvarende ca. 300.000 kvm med kontor, butikk, og lager/ industrilokaler.

Kontakt oss i dag for ytterligere informasjon om våre tjenester!

God forvaltning skaper verdier!

Vågen Eiendomsforvaltning AS • Vågen Eiendomsmegling AS • Vågen Drift AS

Skagenkaien 35-37,
4006 Stavanger.
Tlf: 51 93 92 60
www.vaagen-eiendom.no

Medlemmer i Byhistorisk Forening 2011

Abrahamsen, Olav
Adriansen, Kristin Kavli
Ager-Hanssen, Bjørg
Alfsen, Anne Lise
Andersen, Bjørn
Andersen, Eivind
Andersen, Sidsel
Andreassen, Eli
Andreassen, Rita
Ankerheim, Brynjulf og Marit Nygaard
Aske, Magnor
Austad, Liv Blix
Austbø, Anne Tove
Austrheim, Jardar
Bache, Bjørn
Bærheim, Morten og Bente
Bakkane, Reidun
Bang-Andersen, Ellen Hagelsteen og Sveinung
Barstad , Albert
Barstad , Berit
Barstad, Tone Tjensvold
Bastiansen, Hard Olav
Bendiksen , Ellen Marit og Sveinung
Berentsen, Egil Krag
Berg, Anne Marie Flatheim og Nils Petter
Berg, Ingeborg og Olav
Berg, Marianne Gjeffe og Jan Fredrik
Bergesen , Bitten
Bergesen , Helge Ole
Bergh, Einar
Berk, Kirsten Mindestrømmen
Bethuelsen, Sigve
Bjelland, Knut
Bjelland, Sigrun
Bjerga, John Sigmund
Bjoland Jr, Svein
Bjordal, Elisabeth
Bjørkelund, Bjørg og Henry
Bjørnø, Aase
Bjørntvedt, Helene
Bø, Harriet
Bohne, Fredrik
Borgenvik, Norunn
Børresen, Thora
Boyall, John og Rosie
Brekke, Kirsten og Trygve
Bringsjord, Finn
Bru, Per Reidar
Bruset, Tone og Olav
Buckle, Ingeborg
Bull-Njaa, Anne-Marie
Burmeister, Liv
Byarkivet Stavanger, V/ Bodil Wold
Johnsen
Byberg, Liv Slettemoen
Carr, Brit Mari
Christiansen, Hans Christian
Christiansen, Jan
Daasvand, Tone
Dagsland, Dagrun og Ingvar
Dahl , Espen
Dahl, Marianne og Øyvind Dahl
Dahle, Else Å. og Ole K.
Dahle, Margit
Dambo, Erik
Darby, Wenche
Davidsen, Rolf Kristian
Dirdal, Bjørn
Drange, Tore
Edland, Tore
Egeland, Kjølvs Eivind
Eia, Svein
Eielsen, Else With og Lars
Eik, Gunvor
Eikeberg, Håkon
Eiken, Nina
Eikill, Edvard
Eldøen, Borghild
Ellefsen, Pål Meier
Ellingsen , Astrid
Elstad, Rolf
Endresen, Bernt Emil
Endresen, Harald
Endresen, Helge J
Endresen, Kjell
Erdal, Audun
Eriksen, Berith og Egil
Eriksen, Nils Terje
Erland, Magne
Eskeland, Brit
Eskevik, Berit
Espedal, Aslaug og Ingvald
Falch , Biten
Ferdinandsen, Jan
Filipowicz, Izabela
Fiskå, Brit og Rolf
Fiskå, Hildegunn v/Eedel Fiskå
Fjeld, Carolyn
Fjellså, Jorunn
Fjermestad, Bjarne
Fjermestad, Liv
Floknes, Kåre
Foldnes, Anne Berit
Folkestad, Randi
Forgaard, Per S.
Førland, Jostein
Førsund, Gøril og Kjell-Egil
Foss, Per Olav
Fossan, Bjørn
Fossan, Trygve
Fosheim, Anne Marit
Frafjord, Brit
Frafjord, Erlend
Frafjord, Kristine
Frafjord, Reidar
Frantzen, Berit
Fredriksen, Jan Fredrik
Fredriksen, Kari
Frøvik , Nils Idsø
Fuglesten, Aina Irene og Dagfinn
Garstad, Anne Marie
Gellein, Kristin
Gilje, Arne
Gilje, Reidun Marie
Gjein, Erling A
Gjerde, Jan
Gjerde, Kristin Øye og Thor
Gjerstad, Karl Olav
Gjesteland, Torstein
Godal, Odd og Anne Grethe

Gram, Åshild og Per
 Gramstad, Nina
 Grimnes, Elsa og Per Th
 Grødem, Kari
 Grønning, Karen Norem
 Grøntvedt, Diana
 Grøsvik, Ingvild og Kjell
 Gudbrandsen, Hroar
 Guide Companiet,
 Gulliksen, Karsten
 Haaland, Arvid
 Haaland, Brith og Christoffer
 Haaland, Per Terje
 Haarr, Sara Marie
 Haavik, Kjell
 Hadland, Bente Kvame og Gunleiv
 Haga, Else Marie K.
 Hagemann, Fredrik
 Hågensen, Helge
 Hagum, Bodil
 Håland, Terje Marton
 Hammarbeck, Linda
 Hamre, Espen
 Hamre, Sigurd D.
 Hana, Carl Helge
 Hansen, Bjørg Mossige
 Hansen, Brit Sætre
 Hansen, Hild Sørby og Fredrik
 Hansen, Signe
 Hanssen, Per Olav
 Haug, Even
 Hauge, Arne C J
 Hauge, Harald
 Hauge, Per
 Hauge, Tor Harald
 Haugen, Helge
 Haver, Ragnar
 Haver, Reidun
 Havik, Per
 Hebnes, Toralf Villy
 Helgevold, Åshild
 Helgevold, Grete
 Helgø, Jan
 Helland, Leif H.
 Helliesen, Knud
 Herabakke, Olav
 Herland, Ingrid
 Hervik, Ingrid
 Hess, Leif B.
 Hetland, Geir
 Hidle, Brit
 Hidle, Gunn og Arne
 Hjertvik, Harald
 Hocking, Ann
 Hogstad, Jorunn
 Høigård, Anne
 Høivik, Ivar
 Hole, Joar
 Holm, Per
 Holst-Jæger, Vigdis
 Holst, Christian W.
 Holte, Terje Mortvedt
 Houeland, Gunnar og Berit Grande
 Houeland, Tone og Erling
 Houeland, Tor Richard
 Hovda, Vigdis
 Høyland, Jon og Torunn
 Hoymer, Trine Lise
 Hüffmann, Odd Herman
 Hult, Rolf
 Hultgren, Stian Wold
 Husebø, Arne Kenneth
 Hustoft, Kay
 Idsøe, Albert
 Illstad, Olav
 Jacobsen, Anne-Grethe og Trygve
 Jarli, Ingunn
 Jåsund, Elsie
 Jensen, Tore
 Joakimsen, Arne Ø
 Johannesen, Kirsten
 Johannesen, Sverre G
 Johannessen, Bernhard
 Johannessen, Bjørn
 Johannessen, Else Marie
 Johannessen, Kristoffer Buchholz
 Johnsen, Bodil Wold og Atle
 Johnsen, John Gunnar
 Johnsen, Svein A.
 Jølbo, Ove Otterbech
 Jonassen, Terje
 Jonassen, Unni Margareth
 Jordal Hannah, 635 Fremont Street
 Jørgensen, Henny Karin
 Kaada, Krisitne
 Kaasen, Oddny
 Kallelid, Ole
 Karlsen, Bjørg
 Karlstrøm, John
 Kauf, Jan Henrik
 Kielbasiewicz, Alicja Karolina
 Kielland, Erling K Sømme
 Kleven, Jørg
 Klovning, Målfrid og Ivar
 Kluge, Thor
 Knivsberg, Johan
 Knudsen, Jan Saxeide
 Knutsen, Helge
 Knutsen, Konrad B
 Kolnes, Gro og Kristian
 Kolstad, Marthe og Inger
 Kristensen, Rolf
 Kristiansen, Tor K.
 Kristoffersen, Helge
 Krogh, Hilde
 Kurzynoga, Olga
 Kvam, Sverre
 Kverneland, Egil Andreas
 Ladsten, Thom.
 Lærdal, Kirsti M
 Landsnes, Gro
 Lange, Odd Jan
 Langvik M. Familie, Kjersti
 Larsen, Berit Lea og Rune
 Larsen, Mette Fjermestad og Thore
 Larsen, Anna-Kristin
 Larsen, Svein Egil
 Lavold, Fam. Gro
 Lerøen, Bjørn Vidar
 Leversen, Axel H
 Levik, Egil Bernhard
 Lexow, Karin
 Lie, Nina
 Lind, Torbjørg og Hans Henrik
 Lindboe, Kaare Inge
 Lippe, Hans Von Der
 Lodén, Bertram
 Løge, Heidi
 Løhre, Monica Svanteson og
 Kjell Petter
 Løvdahl, Eyolf B.
 Løvereide, Rigmor Myklebust og Terje
 Mæland, Per Marthon
 Magnussen, Geir
 Marcussen, Jan Terje
 Marnburg, Sigvard
 Medhus, Asgeir
 Meidell, Jan Erik
 Melberg, Eldbjørg Vaage og Ole
 Meling, Hans-Kristian
 Melkeraen, Terje
 Middelthø, Trygve
 Mitsem, Pål
 Moe, Bjørg Tysdal og Eirik
 Moen, Kirsten Sundt og Tønnes Reidar
 Moen, Tarjei
 Møkster, Karin
 Molland, Camilla Brodahl
 Mong, Conrad og Reidun
 Monstad, Helge
 Mossige, Kåre
 Mossige, Svein
 Muis, Eli Osaland
 Munthe, Marianne Larsen
 Myhre, Lars Andreas
 Myhre, Morten
 Myrland, Herman Alexander
 Myrland, Wenche

Næss , Anders Hildeng
 Næss , Hans Christian
 Næss , Hans Eyvind
 Nerheim, Gunnar
 Nerland, Brit
 Nes, Leiv
 Ness, Arild
 Nessler, Ernst Georg
 Nessler, Wilhelm Zetlitz
 Nesvik, Geir Ove
 Nilsen, Magne Arne
 Nilsen, Odd Steinar
 Nilsen, Tor Magne
 Nilssen-Love, Lisbeth og Terry
 Nilssen, Terje Hodne
 Nilsson, Edle Pauline og Kjell Leif
 Njå, Randi
 Nødland, Lars
 Noer, Karin
 Nome, Ulf Harald
 Norås, Olav
 Nybø, Helga Bru og Gunnar
 Nygaard, Ivar
 Oftedal, Alf Henrik
 Oftedal, Arve
 Oftedal, Aud
 Oftedal, Jan
 Øgreid, Odd
 Olaussen, Astrid Bakke
 Olsen, Evy
 Olsen, Torhild Skjelbred
 Omdal, Gerd
 Omdal, Sven Egil
 Ormøy, Bernhard
 Ørn, Per
 Osjord, Terese
 Østbø, Rolf
 Østebø, Synnøve
 Østerhaug, Reidar Scott
 Østrem, Terje Magne
 Øverland , Sigrun
 Øvernes Vadla, Anne-Lise
 Øvregaard, Henrik
 Øxnevad, Anne
 Øxnevad, Christian N.
 Paulsen, Svein Henrik
 Pedersen Jr, Halvor
 Pedersen, Halvor
 Pedersen, Harald Sig.
 Pedersen, Jan Og Kari
 Pedersen, Jan Olav
 Pedersen, Jenny Marie
 Persson, Rolf
 Pettersen, Ada Turid
 Pettersen, Egil Ansgar
 Pettersen, Elise Johanne
 Pettersen, Erling J.
 Pettersen, Gunvor
 Petersen, Henning Roland
 Ramsland, Per
 Randulff, Thomas Peter
 Rangnes, Oddrun Strand og Kjell
 Rasmussen, Åse
 Rasmussen, Erik
 Rasmussen, Trond Gisle
 Ravn, Unni Tou
 Renberg, Elisabeth
 Revheim, Egil I.
 Riise, Hans Eivind
 Risa, Ingunn og Olive
 Roaldsø, Svein
 Roalkvam, Gunnar
 Roalsø, Frode
 Roan , Ragnvald
 Roan, Esther E
 Rødstøl, Ove
 Romsøe, Terje
 Ronold, Kåre Audun
 Ropeid, Tor Jan
 Rosnes, Anne Margrete og Sigmund
 Rud, Aksel
 Rudi, Inger
 Sæland, Åshild
 Sagaard, Bjørg
 Salomonsen, Britt Mork Huseth og Ivar
 Salte, Oddbjørn
 Salte, Runar
 Samuelsen, Bjørn
 Sande, Knut
 Sandvik, Hanne Karin
 Sanner, Ingeborg
 Sanstøl, Einar
 Schiøtz, Randi
 Sejersted, Unni Monsen
 Sekse, Tor
 Seldal, Aage
 Selvig, Anne-Marie
 Sikveland, Marianne
 Simonsen, Aslaug og Rolf
 Sivertsen, Rolf og Mai Liss
 Sjøbu, Ane
 Sjøbu, Liv
 Skaar, Odd Magnar
 Skadberg, Gunnar A
 Skadberg, Rune
 Skarbøvik, Torunn og Svein
 Skavland, Paul
 Skibeli, Kari
 Skjæveland , Einar
 Skjerpe, Hogne
 Skjerve, Astri Gunvor
 Skogen , Linda Bogen og Rune
 Skogstø, Mia Anda og Helge
 Skretting, Liv M.
 Slethei, Siri og Leif Inge
 Sletten, Marion
 Soland, Jostein
 Solem, Arvid
 Solheim, Brenda og Per Jarle
 Søndena, Bjørn
 Søndena, Odd og Anne
 Sønneland, Jorunn
 Søråas, Bjørn
 Sørås, Helge
 Sørensen, Elisabeth B.
 Sørensen, Inge Marie
 Sørensen, Ingvild
 Søyland, Karl-Jan
 Stang, Mona
 Stangeland, Anna Lotte
 Stangeland, Harvig
 Stangeland, Rune
 Stangeland, Turid og Eyvinn
 Stavanger Biskop,
 Stavanger Katedralskole,
 Biblioteket v/ Ragnhild Ytterhus
 Stavanger Klima As,
 v/ Øystein Frafjord
 Stavanger Museum,
 Stavnem, Olav
 Stavnem, Theresa Lois
 Steen , Per Øyvind
 Steffensen, Gisle
 Stensland, Janne
 Stephansen, Elisabet og Henning M.
 Storholm, Grete
 Strand, Lone Cecilie
 Stueflaten, Svein Roar
 Sund, Bodil
 Sund, Kari T.V. og Lars
 Sundby, Liv Frøydis
 Sunde, Kjell
 Sundli, Elisabeth
 Sunnanå, Sigmund
 Susort, Holger
 Sværen, Sveinung M
 Svanes, Tone
 Svanteson, Frank Gunnar
 Svanteson, Solveig og Thomas
 Tan, Brith
 Tesdal, Else Marie
 Thengs, Esther
 Thomsen, Hanne
 Thomsen, Kari
 Thorbjørnsen, Per A
 Thorsen, Marit
 Thorsen, Venke Helene
 Thorsnes, Tove

Titlestad, Torggrim
Tjønneland, Kåre A.
Tjøstheim, Elin
Tollefsen, Tone
Tønnesen, Harald
Torgrimsen, Berit
Torkelsen, Per Inge
Torkildsen, Helene M
Torkildsen, Jan Frode
Torpe, Siggeir
Torstensen, Nordal
Torstrup, Karsten O.
Toska, Anne Grethe og Anton
Tunheim, Magne
Tuster, Kristian S.
Tvedt, Åge Nic.
Tvedt, Eivind
Tvetene, Henning
Uhlving, Anne Hylland og Sverre
Ullenæs, Kjell
Undersrud, Kari og Einar
Urdal, Grete

Ursin-Smith, Kirsten og Kjell
Våland Skole,
Vareberg, Eli og Terje
Vatne, Helge
Veen, Oddvar Inge
Veen, Tone og Tor Dagfinn
Vestbø, Jorunn Strand
Vihovde, Karl
Vik, Inger-Sigrun Slagstad
Vinje, Ingeborg
Wæhler, Jane Ness og Torstein
Waldeland, Karina
Waldow, Rolf A.
Wålvik, Kåre R.
Wardenær, Odd Petter
Warland, Thore
Wathne, Egil
Wathne, Nina
Waula, Jørg Erik
Ween, Åse og Leif
Ween, Marit Mørch og Hallvard
Weltzien, Karina

Werner, Sigrid C.
Wersland, Bjarne
Wessel Holst, Wilhelm og Randi
Widding, Mira Anna Dorothea
Wigen, Helga Marie
Wigestrand, Øyvind
Wiig, Helge Emil
Wiig, Marit
Wohl, Hanne
Wold, Eli og Henrik
Yttri, Håkon
Aadnesen, Bjarne
Aagesen, Una Marlene Haugsgjerd
Aanensen, Marit og Arne
Aarek, Lillian og Hans Eirik
Aareskjold, Otto
Aase, Eirik
Aase, Gunnar
Aasland, John A
Årsvold Mønnich, May

Stavangeren i ny lay-out

Hva var vel mer naturlig for en historisk forening enn å utfordre ungdommen når nytt uttrykk skulle velges.

Norges Kreative Fagskole tok utfordringen. I løpet av 2. semester 2010 jobbet elevene på første klassetrinn intenst over to døgn. Elevene fikk løse oppgaven med varierende grad av frihet. 2 grupper fikk tenke fritt under parolen spennig, 2 grupper fikk begrensinger og måtte holde seg innen det tradisjonelle og 2 grupper fikk lov til å gi Stavangeren et moderne uttrykk.

Elevene presenterte oppgavene sine for styret i mai 2010. Valg av en vinner var vanskelig. Alle bidragene var gjennomtenkt og kreative, hver på sin måte.

Styrets konklusjon ble en klipp og lim løsning fra 3 grupper. Styret valgte 2 moderne uttrykk kombinert med et tradisjonelt uttrykk.

Vi håper vårt nye Stavangeren blir godt mottatt av våre lesere og medlemmer.

En stor takk til alle elevene fra Norges Kreative Fagskole som gjorde dette mulig.

Våre kunder har én ting felles.
De er kunder hos oss. Ellers er alle helt ulike.

Handelsbanken
nærmere deg

Stavanger Sentrum: Verksgaten 24, 4004 Stavanger
Tlf: 92 22 33 44, www.handelsbanken.no/stavanger_sentrum

PROTOKOLL FOR ÅRSMØTET I BYHISTORISK FORENING STAVANGER 2010

Avholdt onsdag 23. februar 2011 på Arkeologisk Museum

Foreningens nestformann, Harald Sigurd Pedersen ønsket de fremmøtte, i alt 59 stykker, velkommen. Hans spørsmål til forsamlingen om å godkjenne møteinnkallingen, ble godkjent.

Nestformannen bemerket videre at foreningen hadde en høy medlemsmasse, og som i foregående år har tilgangen vært god gjennom foreningens annonser i Stavanger Aftenblad og via vårt oppdaterte nettsted. Medlemsmøtene har fortsatt å verve medlemmer kontra inngangspenger, og det er foreningen svært godt fornøyd med. Målsettingen med å passere 500 medlemmer ved utgangen av 2010 ble nådd med god margin.

Styret i Byhistorisk Forening Stavanger 2010. Fra venstre: Frederik Hansen, Kirsti M. Lærdal, Petter Løhre, Bodil Wold Johnsen, Hans Eyvind Næss, Harald Sig. Pedersen, Odd Øgreid og Bente Madsen Bærheim. Elsa Grimnes var ikke tilstede.

Møtet ble deretter satt og sakene behandlet slik:

Dagsorden ble presentert og godkjent.

1. Konstituering

Til møteleder ble valgt: *Harald Sigurd Pedersen*

Til referent ble valgt: *Kirsti Margrethe Lærdal*

Til signering av protokoll ble valgt: *Elsie Jåsund og Jan Ferdinandsen*

2. Behandling av styrets beretning for 2010
Harald Sigurd Pedersen, nestleder og kasserer gikk gjennom beretningen.
Vedtak: Årsberetningen ble godkjent ved akklamasjon.
3. Behandling av regnskap for 2010
Harald Sigurd Pedersen, nestleder og kasserer gikk gjennom ferdig revidert regnskap for 2010.
Vedtak: Regnskapet 2010 ble godkjent ved akklamasjon.
4. Styrets innstilling til kontingent for 2011
Styrets forslag i 2009 – kr 350 for enkeltmedlemmer og kr 500 for familiemedlemmer –
Vedtak: Kontingentsatser for 2011 er vedtatt.
5. Presentasjon av budsjett for 2011
Harald Sigurd Pedersen, nestleder og kasserer presenterte styrets forslag til budsjett og gjennomgikk de ulike postene.
Vedtak: Styrets forslag til budsjett for 2011 ble godkjent ved akklamasjon.
6. Valg
Valgkomiteen har bestått av:
Eldbjørg Vaage Melberg, Henry Bjørkelund og Vigdis Hovda.
Valgkomiteens forslag for 2011:
Styret (velges for 2 år):
Hans Eyvind Næss - gjenvalgt
Harald Sigurd Pedersen - gjenvalgt
Kirsti M. Lærdal - gjenvalgt
Elsa Grimnes - gjenvalgt
Bodil Wold Johnsen - ikke på valg
Petter Løhre- ikke på valg
Bente Madsen Bærheim- ikke på valg
Varamedlemmer (åremål):
Odd Øgreid - gjenvalgt
Frederik Hansen - gjenvalgt
Valgstyret (åremål):
Vigdis Hovda ønsket ikke gjenvalg.
Eldbjørg Vaage Melberg - gjenvalgt
Henry Bjørkelund - gjenvalgt
Per Reidar Bru - ny
Revisor:
Hallvard Ween - gjenvalgt

Møteleder spurte om der var innvendinger mot en samlet votering. Det var der ikke og fremsatte forslag ble tiltrådt ved akklamasjon. Styret takker for tilliten og konstituerer seg selv.

Sammensetningen for 2011 blir som følger:

Hans Eyvind Næss
Harald Sigurd Pedersen
Kirsti M. Lærdal
Elsa Grimnes
Bodil Wold Johnsen
Petter Løhre
Bente Madsen Bærheim

Varamedlemmer:

Odd Øgreid
Frederik Hansen

Valgkomitè for 2011:

Eldbjørg Vaage Melberg
Henry Bjørkelund
Per Reidar Bru

Vedtatt: Styrets forslag til valgkomitè ble enstemmig vedtatt.

Styret takker Vigdis Hovda for god innsats og godt samarbeid gjennom mange år.

Stavanger 23. februar 2011

Harald Sigurd Pedersen
møteleder

Kirsti Margrethe Lærdal
referent

Elsie Jåsund
protokollunderskriver

Jan Ferdinandsen
protokollunderskrivervvvvv

PROGRAM FOR BYHISTORISK FORENING STAVANGER 2011

Onsdag 26. januar

Jens Zetlitz – Byvandring

Onsdag 23. februar (årsmøte)

Foredrag av Geir Atle Ersland med tittel :

«På leit etter byens opphav»

Sted: Arkeologisk Museum. Kl. 19.00

Onsdag 23. mars

Foredrag av Engvall Pahr Iversen med tittel :

«Sangen fra Hillevåg»

Sted: Arkeologisk Museum. Kl. 19.00

Onsdag 27. april

Foredrag av Anne Jorunn Møkster med tittel :

«Skipsfartens utvikling/ending i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv sett fra Stavanger»

Sted: Arkeologisk Museum. Kl. 19.00

Onsdag 25. mai

Byvandring i Hillevåg med Engvall Pahr Iversen som guide

«Hillevåg»

Sted:

Kl. 19.00

*JUNI (?) JENS ZETLITZ – BÅTTUR TIL VIKEDAL

Onsdag 31. august

Byvandring med Hans Eyvind Næss og Johs. Ringås som guide

«I Jens Zetlitz' fotspor»

Sted:

Kl. 19.00

Onsdag 28. september

Foredrag av Anders Haaland med tittel:

«Nytt perspektiv på krigshistorien i Stavanger»

Sted: Arkeologisk Museum. Kl. 19.00

Onsdag 26. oktober

Foredrag av Gunnar Nerheim med tittel:

«En by med fortsatt vekstkraft? Stavanger inn i det 21. århundre.»

Sted: Arkeologisk Museum. Kl. 19.00

Onsdag 23. november

Foredrag av Terje Vareberg med tittel:

«Om bankvesenet...» Fra krise til krise (?)

Sted: Arkeologisk Museum. Kl. 19.00